

**Debreceni Egyetem
Informatika Kar**

Szakdolgozat

A Nyugat folyóirat története

Témavezető:

Dr. Bényei Miklós
egyetemi docens

Készítette:

Kovács Beatrix
III. informatikus könyvtáros
levelező hallgató

Debrecen, 2008.

Tartalomjegyzék

Bevezetés	2
A hazai folyóiratok a <i>Nyugat</i> indulásáig (Áttekintés)	4
A „nyugatosság”– az induló folyóirat kultúraformáló hatásai	11
A <i>Nyugat</i> viszonya az irodalomtörténethez	24
A <i>Nyugat</i> működésének finansziális háttere	31
Fordulatok a <i>Nyugat</i> működésében	37
Összegzés	44
Irodalomjegyzék	46

Bevezetés

Szakedolgozatom témájául a *Nyugat* című folyóirat irodalomtörténeti és kulturális jelentőségének bemutatását választottam. Az ötletet az adta, hogy 2008-ban, szakedolgozatom írásának évében ünnepeljük a lap alapításának századik évfordulóját. A *Nyugat* tulajdonképpen nem is nevezhető folyóiratnak, hiszen kétszer, háromszor is megjelent havonta. Éppen ezért sokkal alkalmasabb lenne inkább a periodika vagy a lap megnevezés. Dolgozatomban referáló, összegző jelleggel mutatom be a *Nyugat* jelentőségét a folyóirat indulásától a megszűnéséig. Munkám történeti szemléletű, időbeli előrehaladás jellemzi. A *Nyugat*-évforduló egyébként is alkalmat ad arra, hogy a *Nyugatot* elhelyezzük a magyar folyóiratok és periodikák történetében. Alapítóinak az volt a céljuk, hogy a *Nyugat* a kor legrangosabb irodalmi lapja legyen, ezt sikerült is elérniük. Szakedolgozatomban elsősorban a *Nyugat* első nemzedékével foglalkozom, de a második és harmadik nemzedék munkájába is betekintést adok. Dolgozatomban szeretném megmutatni a *Nyugat* szellemiségét és az irodalmi élet szervezésében betöltött szerepét. Nagy hangsúlyt fektettem arra, hogy az egyes szerkesztőknek milyen esztétikai, irodalomszervezési koncepcióik voltak. Megpróbálok egy kicsit a *Nyugat* „kulisszái” mögé is tekinteni, főként Fenyő Mária és Gellért Oszkár írásaival, melyek jórészt visszaemlékező jellegűek; illetve a *Nyugat* hivatalos arca mellett egy kicsit a személyesebb arcát is igyekeztem megmutatni.

Dolgozatom megírásakor törekedtem arra, hogy minél több friss szakirodalmat használjak fel. Így bibliográfiámban szerepelnek nyomtatott formában megjelent könyvek, tanulmánykötetek, illetve egy *Nyugat*-konferencia interneten hozzáférhető előadásai és folyóiratban publikált tanulmányok is. Az utóbb említettekhez tartoznak a Magyar Tudományos Akadémia 2008 tavaszán megrendezett *Nyugat*-emlékülések anyagai, illetve a *Holmi* című folyóirat – amely egy úgynevezett *Nyugat* szám – 2008. januári számának tanulmányai. Dolgozatomban utalok egyes *Nyugat*-cikkekre, - tanulmányokra, melyeket az interneten elektronikusan elérhető *Nyugat*-számokból idézek. A digitalizált forrás teljes egészében az eredeti *Nyugat*-számokat tartalmazza. A *Nyugat*-évforduló kapcsán a Magyar Tudományos Akadémia 2008. tavaszán emlékülést rendezett, melyen jelenkori irodalomtörténészek – mint például Kulcsár-Szabó Ernő, Tverdota György, Kabdebó Lóránt – értelmezték a *Nyugat* szerkesztési elveit, irodalomszemléletének esztétikai-poétikai elveit.

Próbáltam tartani az egyensúlyt a *Nyugat* mint legenda, és a *Nyugat* mint hétköznapi nehézségekkel küzdő folyóirat között. Szeretném megmutatni, hogyan volt képes fennmaradni

a lap a folyamatos anyagi nehézségek ellenére, és az irodalmi közéletben jelentkező állandó vitahelyzetekben. Szeretnék rámutatni arra is, hogy a közélettől távolságot tartó, illetve az esztétamodernség jegyében induló lap hogyan alakította ki mégis saját szerepvállalását a társadalmi életben, valamint hogyan őrizte meg irodalmi, művészeti, műkritikai arculatát a lapot ért folyamatos támadások közepette.

A dolgozatot egy áttekintés nyitja meg, melyben azt az utat mutatom be, hogyan váltak a magyarországi folyóiratok a nyilvános irodalmi élet kezdeti próbálkozásaiból az irodalmi életet szervező fórumokká. A *Nyugatot* ennek az útnak a célpontjában helyezem el, amely természetesen nem a végső állomása a folyóiratok irodalmi jelentőségének. Ezek után fejezetenként haladva sorra veszem a *Nyugat* kultúraformáló hatásának lehetőségeit, majd működésének finansziális hátterét tárgyalom, aztán értelmezem a folyóirat irodalomtörténet-íráshoz való viszonyát, illetve az irodalomtörténet szemléletmódját alakító hatását. A dolgozat kitér a *Nyugat* szerkesztésének fordulataira, alkotógenerációinak áttekintő bemutatására.

Szakedolgozatomat egy összegző fejezet zárja, melynek vezérfonalául a *Holmi* című folyóirat tanulmányait használtam. Az ott megjelent írások segítségével próbáltam értelmező szándékkal lezárni, valamint nyitva hagyni a dolgozat írása során felvetődött kérdéseket, mint például azt, hogyan vált a *Nyugat* működő lapból legendává, illetve hogyan szerveződik köréje máig is kultusz.

Köszönetnyilvánítás

Itt szeretnék köszönetet mondani témavezetőmnek, Dr. Bényei Miklós tanár úrnak a szakdolgozat elkészítésében nyújtott segítségéért, tanácsaiért.

Köszönettel: Kovács Beatrix

A hazai folyóiratok a *Nyugat* indulásáig (Áttekintés)

A folyóiratok a tudományos, az irodalmi és a közélet fórumaiként egy-egy kor, kulturális miliő beszédes jelenségei, gyakran művészeti, társadalmi mozgalmak centrumai. A lapok címadása iránytűként szolgál az olvasóközönség számára: jelzi a szerkesztés koncepcióját, kulturális orientációját, célkitűzéseit. A folyóiratokat nem csupán önmagukban, hanem egymás és más korabeli szövegfajták, például antológiák, szépirodalmi kötetek és kulturális-közéleti események, mint például színházi előadások kontextusában érdemes vizsgálni, hiszen mindegyik értelmezője lehet a másoknak. A folyóiratok történetének kutatása érintkezik többek között az irodalom- és nyomda- valamint médiatörténeti, továbbá a kultúratudományi és művelődéstörténeti kutatásokkal is.

Magyarországon az első folyóiratok még a felvilágosodás korában jelentek meg, szerkesztői, mint például Batsányi János, Baróti Szabó Dávid, Kazinczy Ferenc (*Magyar Hirmondó; Orpheus*), Kármán József és Pajor Gáspár (*Uránia*), Péczeli József (*Mindenes Gyűjtemény*)¹ a hazai irodalmi és közéleti kultúra történetében addig nem létező feladatokat vállaltak: elkezdték szervezni az irodalmi életet. A kor írói kapcsolatot kerestek egymással, amihez a Kazinczyval folytatott levelezésen kívül új lehetőséget kínáltak a folyóiratok – noha Kazinczy személye maradt jó ideig meghatározó jelentőségű. E folyóiratok nem példányszámaik vagy megjelenésük időintervalluma miatt voltak jelentősek, hisz a terjesztés kezdetleges formái és a rendszeres érdeklődés hiánya mindezt nem tette lehetővé. Sokkal inkább magyar nyelvűségük, a bennük közölt szépirodalmi szövegek okán számítottak úttörő kezdeményezéseknek. A fordításirodalom, valamint az eredeti magyar irodalom fórumaiként elsősorban a magyar nyelv használatának, művelésének felvállalásával képviseltek programosságot a felvilágosodás korabeli magyar kultúrában. Illeszkedtek abba a kulturális kontextusba, melyet mind Bessenyei György, mind Kazinczy Ferenc és körének célkitűzései is jelölnek: Bessenyei röpirataiban (*Magyarság, Egy magyar társaság iránt való jámbor szándék*) a felvilágosodás közjó eszméjének összefüggésében, társadalmi programként ösztönzi a nyelvújítást, Kazinczy pedig nem csak szógyarapítást tűz ki célul, hanem stílusújítást is. Az olvasóközönség megteremtése nehézségekbe ütközött, hiszen a polgári kultúra még hiányzott Magyarországon, illetve a magyar nyelv iránt, melynek ügyét e folyóiratok felkarolták, a korabeli kultúraformáló réteg, az arisztokrácia nem érzett elkötelezettséget. Az *Uránia* szerkesztői ugyanakkor már próbáltak olyan olvasókat

¹ A magyar hírlapirodalom első százada : 1705-1805 / Dezsényi Béla. – Budapest: Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtára, 1941. – pp. 145-150.

megszólítani, akikben az olvasás és az esztétikai értékek tiszteletének képviselőit látták: a nőket. Kármán Józsefben felvetődött az a gondolat is, hogy Pestet irodalmi központtá fejlessze. Péczeli József szintén számított a női olvasók érdeklődésére és társadalmi dimenziókban is próbált változtatni a folyóiratok olvasóközönségének kialakításán: lapját főként a középnemeseknek szánta.

A magyar felvilágosodás irodalmának volt egy olyan – néhány számot megélt – szépirodalmi lapja, mely a célközönség érdeklődésének hiányában sikertelen vállalkozás maradt: Csokonai Vitéz Mihály *Diétai Magyar Múzsája*. Csokonai a debreceni kollégiumból való kicsapása után Pozsonyba ment, hogy verseinek kiadót találjon. Emellett új feladatra is vállalkozott: az országgyűlés nemességéhez fordulva alkalmi hazafias költészetet művelt. Ünnepelte a régi nemesi erényeket, a közjót célzó alkotómunkát, a nemesi rendek és az uralkodó összefogását. A magyar nyelvű irodalom hasznosságát akarta bizonyítani: számára az irodalom egyszerre önmagában megálló és önmagában érvényes érték, ugyanakkor valamely magasabb – társadalmi – cél érdekében működő eszköz. A magyar nyelv és irodalom kérdésköre Csokonai előtt is központi kérdésköre volt a magyar irodalmi életnek². Ha valaki 1790 körül az írói pályát választotta, nem kerülhette meg e mozgalom kérdéseit. A közéleti költő szerepe azonban járhatatlan útnak bizonyult. Csokonai a füzetek kiadásával csupán adósságokat halmozott fel, melyektől Széchényi Ferenc mentette meg.

Történelmi távlatból nézve a reformkor, kultúr- illetve irodalomtörténeti szempontból pedig a romantika korában folytatódott a folyóirat-kiadás, ami a szervezett irodalmi élet továbbépítésének kísérlete is. Az irodalom létmódja a XIX. század első felére sokat változott: Kisfaludy Károly, Vörösmarty Mihály, Bajza József, Toldy Ferenc már választhatta az írást polgári foglalkozásként, mivel az viszonylagos megélhetést biztosított. Az írók elszakadtak a gazdálkodó nemesi életformától. Az irodalom művelése sem szorult vidékre, mint Kazinczy vagy Berzsenyi esetében, hanem kezdett a városokban koncentrálni. Az irodalmi élet központja Pest-Buda lett. Megjelentek az alacsonyabb társadalmi rétegekből származó írók, költők is, mint például Erdélyi János, Petőfi Sándor. Kialakultak az irodalmi kritika elvei, szabályozták a kiadói és szerzői jogokat. Az új folyóiratok között a legjelentősebbek voltak az *Erdélyi Múzeum*, mely Kolozsváron jelent meg Döbrentei Gábor szerkesztésében; a *Tudományos Gyűjtemény* Pesten, többek között Thaisz András és Vörösmarty Mihály nevével; az *Életképek*, az *Athenaeum* szintén Pesten, az előbbi Frankenberg Adolf, majd Jókai Mór, az utóbbi Bajza József, Vörösmarty, Toldy Ferenc szerkesztésében. A folyóiratok

² Csokonai vitéz Mihály / Bíró Ferenc. In: A felvilágosodás korának magyar irodalma. – Budapest: Balassi Kiadó, 1998. – pp. 395-400.

mellett léteztek hetente vagy kéthetente megjelenő lapok, mint például a *Regélő Pesti Divatlap* (Garay János, Erdélyi János), majd utódja, a *Pesti Divatlap* (Vachot Imre); a *Szépirodalmi Figyelő* (Arany János); a *Koszorú* (Vörösmarty Mihály, Arany János). A folyóiratok, hetilapok nagy száma az irodalmi élet megélénkülésére és egyre erősödő szervezettségére, intézményesülésére vall. Több közülük a magyar nyelv és az irodalom országos jelentőségű intézményi fórumává vált: a *Tudományos Gyűjtemény* az Akadémia közlönye lett, a *Szépirodalmi Figyelő* a Kisfaludy Társaság hivatalos lapja volt. A folyóiratoknak nem csak megnövekedett választékuk, hanem jellegüknek sokfélesége is beszédes. Már nem jelentett akkora gondot a rendszeres megjelenés, mint elődeik esetében. Míg az *Orpheus*nak 1790 és 1792 között összesen három száma jelent meg, addig a XIX. század közepén már hetente és kéthetente megjelenő lapokra is volt igény. Sőt, a szépirodalmi folyóirat-kiadásnak olyan kísérőjelensége is volt, mint például a Kisfaludy Károly által 1821-től szerkesztett almanach, az *Aurora*, mely a folyóirat és az antológia határán állt, és benne az Aurora-kör tagjai közölték írásaikat. Ráadásul épp ez a szépirodalmi évkönyv jelzi a XIX. századi magyar kulturális életben az átalakulás kezdetét. Itt tűnik fel először Vörösmarty Mihály, Bajza József és Toldy Ferenc (Schedel) neve. Az *Aurora* az induló új generáció számára biztosított fórumot és Kazinczy helyét átvette Kisfaludy Károly³.

Ugyanakkor megjelentek az úgynevezett ellen-Aurorák – a magát mellőzöttnek érző idősebb írónemzedék hangjának kifejezésekként. E köteteket többek között Kazinczy Ferenc is támogatta. Közéjük tartozik Kovacsóczy Mihály *Aspasiája*, Szemere Pál és Kölcsey Ferenc *Élet és Literatúrája* és folytatása, a *Muzáron*, és itt említhető még gróf Dessewffy József *Felsőmagyarországi Minervája*.⁴ E kiadványok azonban nem találtak olyan olvasótáborra, mint az ifjú nemzedék lapjai. Az 1820-as, 1830-as években tehát megjelent az irodalmi életben a nyilvános irodalmi párbeszéd lehetősége, melyre korábban nem volt példa.

A kulturális élet egyre élénkülő folyamatosságát jelzi az irodalmi pályamunkák ösztönző hatása is: így például az *Erdélyi Múzeum* pályázatot írt ki magyar történeti tárgyú dráma megírására, aminek Katona József *Bánk bánja* is köszönhető. A magyar színjátszás és az irodalmi-kritikai élet szerveződése ugyanannak a szociokulturális változásnak a jelensége, mint a folyóirat-kiadás.

A reformkorban az irodalomról való gondolkodás nagy mértékben összekapcsolódik a nemzeti eszme kialakulásával és a polgári átalakulás, valamint a nemzeti függetlenség

³ A magyar sajtó 250 éve / Dezsényi Béla. – Budapest: Művelt nép, 1954. – pp.

⁴ A romantikus hullám / Szerb Antal. In: Magyar irodalomtörténet. – Budapest: Magvető Kiadó, 1994. – pp. 267-269.

gondolatának terjesztésével. Ennek következtében a szépirodalmi, kritikai, közéleti folyóiratok is részesei a társadalmi szerepvállalásnak.

A folyóirat- és hetilap-alapítás újabb hullámával a XIX. század végén, a XX. század elején találkozunk. Ekkor jelent meg *A Hét* Kiss József, az *Új Idők* Herczeg Ferenc, a *Figyelő* Osvát Ernő, a *Szerda* Gundel Antal, a *Jövendő* Bródy Sándor és a *Nyugat* Ignotus (Veigelsberg Hugó), Osvát Ernő, Gellért Oszkár és Fenyő Miksa szerkesztésében. Az utókor visszatekintő perspektívájából a *Nyugat* az a folyóirat, mely lehetővé tette a modernség betörését a magyar művészeti-irodalmi életbe. Megalapításáig *A Hét* számított a modern irodalom legfontosabb fórumának, ez a lap gyűjtötte maga köré a fiatal tehetségeket. A *Nyugat* megindulásával népszerűsége csökkent, de 1890-től 1924-ig képes volt helyet biztosítani az új irodalmi törekvéseknek. Szintén a *Nyugat* előfutáraként tartja számon az irodalom-történetírás a *Figyelőt*, ugyanis itt jelent meg Ady Endre *Ismeretlen Korvin-kódex margójára* című írása, melyet a *Nyugat* programelőzményeként lehet olvasni. A *Szerda* politikamentes, szépirodalom-párti szemlélete révén előlegezte meg a *Nyugat* célkitűzéseit, a *Jövendő* pedig a kortárs francia és orosz irodalomban való tájékozódása által.

A *Nyugat* 1908-ra dátumozva jelent meg már 1907 decemberében. A folyóirat címe művészeti-irodalmi tájékozódásra utal: a szerkesztők a nyugat-európai, elsősorban francia, német, angol modernség esztétikai-poétikai elveit követő magyar modernség számára akartak publikálási lehetőséget biztosítani. A lap elkülönült a XIX. századi népnemzeti lírától, és az esztétamodernség elveinek jegyében a társadalmi szerepvállalástól: a művészet önmagáért való létét, értékét akarták képviselni. Ugyanakkor elzárkóztak a szerkesztők a kortárs avantgárd irodalomtól is. A folyóirat célul tűzte ki a fiatal tehetségek felkarolását, és a korabeli magyar irodalom művészileg legigényesebb folyóirata akart lenni, amit sikerült is megvalósítani. A kor legrangosabb irodalmi orgánumává vált. A szerkesztők a lap emblémájaként a Beck Ö. Fülöp által készített *Mikes-plakettet* választották. Mikes Kelemenben ugyanis a számkivetettség és a hűség emblematisztikus figuráját látták. A folyóirat megjelenését pénzügyileg jómódú polgárok támogatták, mint például Hatvány Lajos, Chorin Ferenc⁵. A *Nyugat* működését mind anyagilag, mind kulturálisan volt hivatott támogatni a Fenyő Miksa által javasolt és 1910-ben elindított könyvsorozat, a *Nyugat Könyvtára*. A sorozatban kortárs magyar és külföldi művek jelentek meg. A kiadott kötetek között ott van több Ady-versgyűjtemény, találunk Móricz-elbeszéléseket, egy másik könyv Frank Wedekind novelláit tartalmazza, egy újabb kiadvány Arthur Schnitzler írásait. Ugyanakkor a

⁵ Pénzügyi háttér / Fenyő Mario. In: *A Nyugat hőskora és háttére*, [ford. Gellén József]. – Debrecen: Csokonai Kiadó, 2001. – pp. 68-69.

szépirodalom, mellett helyet kaptak a tanulmányok is, mint például Hatvany Lajos *Gyulai Pál estéje* című írása⁶ vagy Babits Mihály kritikája Komjáthy Jenőről, Péterfy Jenőről és Dömötör Jánosról.⁷ Ugyanebben az évben a szerkesztők könyvkiadót alapítottak, a *Nyugat Könyvkiadó Vállalatot*. Az alapítók között támogatóként ismét ott volt Chorin Ferenc, Hatvany Lajos, továbbá Miklós Andor. A vállalat elnöke Ignotus lett. Céljuk az volt, hogy magas irodalmi értékű műveket adjanak ki. A feldolgozott kéziratok elérték az ezres nagyságrendet. 1913 és 1914 között több mint 110 művet jelentettek meg, köztük 12 Ady-kötetet.⁸ A kiadó az irodalmi sikerek ellenére gazdaságilag deficittel működött. A *Nyugat Könyvtára* sorozatot 1911-ben el kellett adni az *Athenaeumnak*, 1916-ban pedig a könyvkiadó vállalatot is felszámolták⁹.

A folyóirat azonban mindvégig rangos irodalmi fórum maradt. Benne nem csak versek, novellák, regényrészletek kaptak helyet, hanem színházi vagy koncertkritikák, a korabeli filozófiai gondolkodás legkorszerűbb elméleteinek, mint például Nietzsche, Bergson, Freud írásainak fordításai. E folyóirathoz kötődik több olyan magyar író és költő indulása, akik az elkövetkezendő évtizedek legismertebbjéi lettek, és később a *Nyugat* első nemzedékeként kaptak helyet az irodalom-történetben, így például Ady Endre, Babits Mihály, Kosztolányi Dezső, Tóth Árpád, Krúdy Gyula, Móricz Zsigmond, Karinthy Frigyes, Füst Milán. A *Nyugat* szerkesztői feladatait Osvát Ernő halála után Babits Mihály vette át, aki 1929-től 1933-ig Móriczcal, 1933-tól Gellért Oszkárral szerkesztette a lapot. A *Nyugat* Babits halálakor, 1941-ben megszűnt, ugyanis a lapengedélyek 1938-tól a szerkesztő nevére szóltak. A megszűnés után voltak folytatói a lap szellemiségének: Illyés Gyula már 1941-ben elindította a *Magyar Csillagot*, valamint az 1946-ban Lengyel Balázs szerkesztésében megjelent *Újhold* is a *Nyugat* szellemi örökösének vallotta magát.¹⁰

A *Nyugat* 1908-as indulásával egy időben jött létre Nagyváradon a *Holnap* irodalmi társaság, melynek tagjai az ugyancsak *Holnap* című antológiában jelentették meg írásaikat. Ez az antológia olyan kísérőjelensége a folyóiratnak, amely követte annak ízlésvilágát, esztétikai-poétikai elveit. Szerepvállalása a modernség létjogának megerősítésében kiegészíti a *Nyugat*-ét.

⁶ Egy író élete I. / Gellért Oszkár. – Budapest: Bibliotheca Kiadó, 1958. – p. 254.

⁷ Uo. – p. 258.

⁸ Ld. Fenyő Mario, im. – pp. 69-70.

⁹ Uo. – pp. 70-71.

¹⁰ Az 1946 utáni magyar irodalom írásos fórumairól adatoló áttekintést ad Sz. Molnár Szilvia *A kortárs magyar líra, A magyar irodalom fórumai a Nyugat megszűnése után* című írása. In: *Bevezetés a kortárs magyar irodalomba*. – Budapest: Hatágú Síp Alapítvány, 2005. – p. 35.

A modernség nyomtatott fórumai az irodalmi életnek a korábbiakhoz képest megváltozott intézményi kereteire utalnak. Az irodalom szerves részévé vált a nagyvárosi polgári kultúrának. A nagyvárosok olyan szellemi központokká váltak, melyek képesek megszervezni és eltartani az irodalmat és a művészetet. Az irodalom és a művészetek esztétikai elvei jegyében született írások már nem programosak, illetve a korábbi időkhöz képest más összefüggésben állnak kapcsolatban a társadalmi szerepvállalással. Ennek oka egyrészt abban az irodalomszemléleti változásban rejlik, melyet a XIX. század második felének francia szimbolista lírája indított el. Ugyanakkor a felvilágosodás és a reformkor társadalmi célkitűzései már nem szólaltak meg (direkt módon): Magyarország maga mögött tudta az 1848-49-es forradalmat és szabadságharcot, a magyar nyelv – bár egy dualista állam alkotmányának megfelelően – hivatalos nyelvnek számított, illetve a nyelvművelés szókincs-bővítő és stílusújító törekvései sikeresnek bizonyultak; már létezett a Bessenyei György által is szorgalmazott Magyar Tudományos Akadémia.

A nagyvárosi kultúra irodalmat „intézményesítő” kereteit teremtették meg a kávéházak is. A kávéházi kultúra a szellemi élet képviselői, az írók és a költők, a lapszerkesztők számára állandó asztalokat tartott fenn. Budapest és Nagyvárad egyaránt kiépítette ezeket a helyeket. Budapesten híres irodalmi kávéháznak számított a Bristol, a New York, az EMKE, majd az első világháború után a Centrál. Nagyváradon szintén létezett EMKE, valamint a kávéházi negyed híres helyei voltak a Pannónia, a Royal. Budapesten az említett kávéházak közül a Bristolban a *Nyugat*nak is volt asztala. A Centrálban pedig írók tartottak *Nyugat-zsírokat*.

A *Nyugat* nem csak sajtótörténeti jelentőséggel bíró folyóirat, hanem kultúr- és irodalomtörténeti szempontból is kiemelkedő jelentőségű lap, sőt maga is kultúrateremtő fórum, szellemi műhely. Az utókor számára hagyományteremtőnek bizonyult. Meghonosította a magyar irodalomban az európai színvonalú költészet nyelvét, alakította a magyar fordításkultúrát, gyarapította a fordításirodalmat. Érdeklődése kiterjedt az irodalmon kívül más művészeti ágakra is. Kialakított maga körül egy újfajta életformát, mely az értelmiségiek számára biztosított polgárjogot a magyar közéletben és kulturális életben. A *Nyugat* indulásától kezdve több funkcióval bírt, mint egy irodalmi folyóirat: mondhatjuk, hogy *irodalmi mozgalom*¹¹ volt. Dolgozatomban a folyóirat történetét a folyóirat-kiadás hagyományában fogom vizsgálni, utalva a lap kultúrtörténeti és irodalomtörténeti jelentőségére is.

¹¹ A *Nyugat* helye a világirodalomban / Szabolcsi Miklós. In: A *Nyugat*-jelenség (1908-1998), [szerk. Szabó B. István]. – Budapest: Anonymus Kiadó, 1998. – p. 15.

A „nyugatoság”– az induló folyóirat kultúraformáló hatásai

Az irodalomtörténet-írás és annak hatására a művelt közbeszéd gyakran említi *nyugatosok*ként a folyóirat mindhárom nemzedékének tagjait, ugyanakkor a szó egymást követő nemzedék íróinak, költőinek összegző megnevezésére is szolgál. Mivel mindegyikőjük irodalmi tevékenysége ugyanazon folyóirathoz kapcsolódik, a megnevezés nem tűnik problematikusnak. Ugyanakkor a nemzedékekre tagolás vagy a szerkesztők neveinek a lap koncepcióját jelző emlegetése valamint az egyes írói-költői életművek alakulása szükségessé teszi, hogy elgondolkodjunk azon, mennyire egységesítő a *nyugatosok* elnevezés, és mennyire fed el különbözőségeket.

Az egységesség illetve a különbözőség több szempontból is megmutatkozik: esztétikai elvek, nyelvszemléleti, filozófiai felfogások terén, de a magát politikán kívülinek hirdető koncepció ellenére akár az irodalom és politika viszonyáról való gondolkodásban is. Kezdjük a vizsgálódást az utoljára említett szempontnál.

Angyalosi Gergely *Politika a Nyugatban – a Nyugat politikája*¹² című írásában megállapítja, hogy „[a] Nyugat valóban a kezdetektől politizált, s ennek a politizálásnak Ignóus volt a főszereplője egészen 1919-ig.”¹³ A folyóirat természetesen nem közölt napilapokba illő politikai tartalmú írásokat, de irodalomfelfogásával, esztéticizmusával és műveltségességével, humanizmusával nem mentes a politikai irányvonalaktól. Ezek az esztétikai-poétikai eszmék és eszmények a művészeti és irodalmi életben radikálisak voltak, ami a népnemzeti irányzathoz való viszonyt illeti. Politikai tekintetben Angyalosi Gergely tanulmánya nem beszél ilyen radikalizmusról, de megállapítja, hogy a lapnak mindig is volt „politikai vénája”, megnyilatkozásai pedig a monarchia *boldog békeidejében* és a *világháború első éveiben* „utóbb naivnak látszó spontaneitás[na]k”¹⁴ tűnnek. A korabeli politika kérdései közül Ignóus a *Nyugatban* főként a magyarországi általános választójogával foglalkozott, melynek külön rovatot is szentelt *Politika mögöl* címmel. Angyalosi Gergely főként Ignóus politikai irányultságú írásait vizsgálja, de megjegyzi, hogy az említett aktuálpolitikai kérdésben a *Nyugat* „meghatározható irányba húz[ott]”¹⁵: amellet foglalt állást, hogy az általános

¹² A tanulmány szövegének dolgozatomban írásakor még csak elektronikus publikációja volt hozzáférhető. [A Nyugat útjai](#) címmel 2008. május 9-én - a folyóirat születésének századik évfordulója alkalmából - konferenciát rendezett az MTA Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya és az ELTE Magyar Irodalom- és Kultúratudományi Intézetének Modern Magyar Irodalomtörténeti Tanszéke. Az itt elhangzott előadások szövegei PDF-formátumban megtalálhatóak a Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya honlapján: <http://www.mta.hu/index.php?id=3183>.

¹³ *Politika a Nyugatban – a Nyugat politikája* / Angyalosi Gergely. In: <http://www.mta.hu/index.php?id=3183>. – p. 1.

¹⁴ Uo. – p. 2.

¹⁵ Uo. – p. 2.

választójog „lassú átmenetben” kerüljön bevezetésre. E politikai döntéshelyzetnek a háttérében a soknemzetiségű monarchia fennmaradása állt, mely annak függvényében volt kétséges vagy lehetséges, hogyan alakul a választójog szerint a nemzetiségek parlamenti képviselete. A *nyugatosok*nak az irodalom és a művészetek terén ismertté vált radikalizmusa e téren nem mutatkozott meg. Angyalosi Gergely értelmezése alapján elmondhatjuk, hogy a lap körébe tartozó írók, költők nem képviselték az 1910-es évek elejének politikailag radikális liberalizmusát. Mindemellett Ignotus a *Népszava* szerkesztőjével, Bresztovszky Ernővel 1911-ben folytatott polemizáló nyilvános levélváltások alkalmával határozottan kimondja a *Nyugat* politikamentességét. Ezzel egyidejűleg újra megfogalmazza a folyóirat koncepcióját: a művészetnek a politikától való eloldását, sőt előtérbe helyezését. A *nyugatosok* politikai szempontú egységessége tehát a művészetfelfogás egységességében rejlik: politikai hangról és annak egyneműségéről csak az esztétikai-poétikai koncepció jegyében beszélhetünk. Ugyanakkor egyes aktuálpolitikai megnyilatkozások is arra adnak alkalmat, hogy a folyóirat művészeti szempontból újra azonosnak mondja ki magát a megalapításkor deklarált célkitűzéseivel. Amíg a szerkesztő politikai élű megnyilatkozásai a folyóirat eredeti elképzeléseit nem veszélyeztetik, megőrződhet a *nyugatosság* egységesítő felhangja. Létezett egy konszenzus a folyóirat hivatalos arculatának megformálásában: ha az irodalom tartózkodik a politikától, a politikának sincs joga és módja beleavatkozni az irodalomba.

Ignotusszal ellentétben Osvát Ernő nem szívesen nyilvánított véleményt politikai kérdésekben. A szerkesztők között ő volt a legpolitikamentesebb.¹⁶ Fenyő Miksát pedig a politikai tudatosság hiánya jellemezte, ugyanis a gondolati szabadságot előbbre helyezte a pártoskodásnál.¹⁷ Hatvany Lajos inkább az Ignotus-féle gondolkodást képviselte: 1910-ben a nyomdászok szakszervezetének tagjai előtt mondott beszédet, melyben „az engagé irodalom, az életbe avatkozó irodalom mellett szolt”.¹⁸ Ignotus a lap esztétikai koncepcióját a szerkesztőség tagjaként kifelé igyekezett ugyan megerősíteni, de egyéni véleménye különbözött is attól. Úgy gondolta, hogy a magyar regények nem kerülhetik el a társadalmi, politikai gondolatokat, mert „az élet politizálódott”.¹⁹ Később, amikor Móricz Zsigmond szerkesztette a *Nyugatot*, az ő szociokulturális és politikai látásmódjának a lap esztétikai elveitől a népiesség irányába való eltávolodása nem tette lehetővé, hogy továbbvigye feladatait. Többek között emiatt is mondott le a folyóirat szerkesztéséről és lett egy másiknak, a *Kelet Népe*nek a szerkesztője 1939-től. Az esztétamodernség *nyugatosságának*

¹⁶ A *Nyugat* íróinak politikai beállítottsága / Fenyő Mario. In: im. – p. 88.

¹⁷ Uo. – p. 88.

¹⁸ Uo. – p. 92.

¹⁹ Uo. – p. 92.

fennmaradását pedig Babits Mihály mint lapszerkesztő szavolta – bár az ő életművében is megfigyelhetőek változások a *Levelek Iris koszorújából* című kötet versei óta. Sokkal inkább politikai állásfoglalása a *Nyugatnak* az a cikke, mely az első világháború után a békeszerződések megkötése alkalmával született. Boross László az 1913 / 3. számban *A versailles-i konferencia előkészületei* címmel jelentette meg négyrészes írását. Az aktuális politikai helyzet ismertetéséből kiinduló szöveg Magyarországért aggódó hangja nem burkolódik az irodalmi és kritikai folyóirat politikamentességének látszatába. Bár a *Nyugat* nem politikai irányvonalával képviselte magát a közéletben, de néhány írójának megnyilatkozása körvonalazhatóvá teszi a lap szellemiségét e tekintetben is.

Ha az induló *Nyugat* esztétamodernségének nyelvfelfogását tekintjük a *nyugatosság* másik kritériumának, abban szembeűnően megmutatkozik a folyóirat egyneműsége, bár e nyelvfelfogásról főként néhány reprezentatívnak választott író és költő, így Ady Endre, Kosztolányi Dezső, Babits Mihály írásai alapján beszél az irodalomtörténet-írás. Tolcsvay Nagy Gábor a *Nyugat* első nemzedékének nyelvszemléletét vizsgálva megállapítja, hogy „a nyelv általi megalkotottság és a nyelv megalkotottsága, ezek dinamikus, diszkurzív jellege, a nyelv mint potenciál lehetőségeinek a kitágítása, kutatása lett a *Nyugat* irodalomfelfogásának és gyakorlatának egyik fontos összetevője”.²⁰ Ez a nyelvszemlélet újszerűnek számított a XIX. századi magyar líráéhoz képest, de voltak mintái a modern német és francia irodalomban. E nyelvfelfogás a nyelv deiktikus erejének ellenében az areferenciális nyelvi működést állította, mely szerint a műalkotás saját (nyelvi) törvényszerűségei szerint működik, a nyelvi jelek csakis az adott szövegben nyerik jelentésüket, nem pedig a szövegen kívüli világtapasztalatból. Ez a nyelvi működés mutatkozik meg Ady 1906 és 1910 között született szecessziós-szimbolista versnyelvében, Babits Mihály (*Levelek Iris koszorújából; Herceg, hátha megjön a tél is*) és Kosztolányi Dezső (*Négy fal között* – még a *Nyugat* indulásai előtti kötet; *A szegény kisgyermek panasza*) korai verseiben. E versek nyelvében Tolcsvay Nagy Gábor megállapítása szerint megmutatkoztak a korbéli „szellemi, esztétikai kérdésirányok”²¹, melyek szemben álltak a korábbi „pozitivistá alapú közismeretekkel”²². Tolcsvay ezt a nyelvszemléletet nyelv és szubjektum kölcsönhatásában világítja meg: a személyiség nyelvileg viszonyított jelenség, nem örök és eszményített szubjektum; „a lírai szövegek nem önmagukban álló végső nyelvi produktumok”²³, hanem a szöveg a nyelvvel együtt az

²⁰ A nyelvi megalkotottság eszméje a *Nyugat* első korszakában / Tolcsvay Nagy Gábor. In: <http://www.mta.hu/index.php?id=3183>. – p. 4. A tanulmány előadás formájában elhangzott *A Nyugat útjai* konferencián.

²¹ Uo. – p. 4.

²² Uo. – p. 4.

²³ Uo. – p. 5.

alakulástörténet része. A prózaírók közül az első nemzedék nyelvi újítói között említjük szintén Kosztolányi Dezsőt, akinek szövegei a magyar elbeszélő próza nyelvének metaforizációs irányát²⁴ jelölik ki. Mellette Krúdy Gyula novelláinak is fontos szerepük van abban a prózanyelvi fordulatban, melyeket az irodalomtörténet-írás úgy kanonizált, hogy bennük megtörténik a különbségtétel történet és elbeszélés között, így nem tartható fenn a szövegek világszerűségének illúziója.²⁵ A modern prózában történetelvű elbeszélést felváltja a nyelvi megalkotottságot egyre inkább jelentésekkel felruházó elbeszélésmód. Ugyanakkor Gintli Tibor megállapítja, hogy Krúdy nem tartozott a *Nyugat* emblemikus szerzői közé, ugyanis anekdotázó történetész és archaizáló elbeszélésmódja, melyekkel a XIX. századot idézte, nem volt a „nyugatos esztétika mintaképe”²⁶. Az asszociatív történetészés viszont eltávolította írásait a realista prózától. Krúdy novellái helyet kaptak a *Nyugatban*, de a kortársak nem méltatták oly mértékben, mint Kosztolányit.

Az irodalomtörténet a nyelvszemlélet hasonlósága révén a *nyugatos* líra és próza terminust korszakhatárt jelölőként használja, benne poétikai szempontból egységesítő prózatörténeti jelenségeket értelmel. Korszakhatárt jelöl a fogalom, mert a XIX. századi népnemzeti líra versnyelvéhez és a realista regény elbeszélésmódjához képest újszerű jelenségek írhatóak le vele. Tverdota György az induló *nyugatosok* közös nyelvét az irodalmi konvencióktól való eltérés formai lehetőségeiként értelmezi mind a verselés, mind a nyelvhasználat és a kompozíció terén²⁷. A *nyugatosság* ebben az értelemben is homogenizáló jelentésű, bár mögötte szintén sokféleség és egyedi beszédmódok rejlenek. A folyóirat első nemzedékének nyelvi teljesítménye megalapozza 20-30-as évek magyar lírájának és prózájának a nyelvét is, mely azonban különbözik is az esztétamodernségétől, így az irodalomtörténet-írás a másodmodernség névvel határozza meg. A visszatekintés perspektívájából is korszakalkotónak tekinthető az első nemzedékre használt *nyugatosok* terminus, ugyanakkor láthatóvá válik a fogalom folyamatos újraértelmezhetősége is, vagyis a második és harmadik nemzedékre értett *nyugatos* jelző jelentésmódosulása.

²⁴ A prózanyelv Kosztolányinál / Szitár Katalin. – Budapest: Asteriskos: Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészdoktori értekezések, 2000. – p. 128.

²⁵ Törvény és szabály között: Az elbeszélés mint nyelvi-poétikai magatartás a harmincas évek regényeiben / Kulcsár Szabó Ernő. In: Beszédmód és horizont, Formációk az irodalmi modernségben. – Budapest: Argumentum Kiadó, 1996. – p. 70.

²⁶ Anekdoták és modernség: Hagyomány és újítás viszonya a nyugatos prózában / Gintli Tibor. In: <http://www.mta.hu/index.php?id=3183>. – p. 5. A tanulmány előadás formájában elhangzott *A Nyugat útjai* című konferencián.

²⁷ Meghasonlott nyugatosok / Tverdota György. In: <http://www.mta.hu/index.php?id=3183>. – p. 2. A Tanulmány előadás formájában elhangzott *A Nyugat útjai* című konferencián.

A *Nyugat* szellemisége megőrizte egyneműségét, de voltak írók, akik eltávolodva ettől a szellemiségtől kiszakadtak a folyóirat vonzasköréből. Így például Szabó Dezső, akinek pozíciója erős volt ugyan a *Nyugatban*, mégis eltávolodott annak esztétizáló modernségétől. Szabó Dezső legradikálisabb megnyilvánulása, mely a *Nyugattól* való eltávolodását jelzi, hogy megírta a *Tett Keresztelőre* című bevezetőjét²⁸. A *Tett* a modernség másik irányának, az avantgárdnak volt a folyóirata. A *Nyugat* elzárkózott ettől az irányzattól, mely a művészet hagyományait olyan szélsőségesen értelmezte újra, hogy fellépett a személyiség kultusza, a dekorativitás és a korábbi korok szimbólumértelmezése ellen. Az avantgárd fel akarta számolni az elit- és a tömegkultúra közötti távolságot, míg a *nyugatosok* épp azt vallották, hogy a művészet kevesek számára hozzáférhető. A *Nyugat* esztéta-modernségével szemben az avantgárd a programosságot képviselte: jellegzetes műfaja volt például a kiáltvány, mely lehetőséget adott radikális társadalmi változások meghirdetésére, követelésére²⁹. Szabó Dezső a *Nyugat* hasábjain is jelentetett meg írásokat az avantgádról, mint például 1913-ban a futurizmusról, de nem lett avantgárd író. A *Tett* felé gyakorolt gesztusa inkább úgy értelmezhető, mint az esztétizáló irodalomtól való elfordulás egy olyan irányába, mely kapcsolatokat keres a társadalmi jelenségekkel. 1912-ben Szabó Dezső a *Nyugatban* publikált egy rövid írást, melynek címe *Az irodalom mint társadalmi funkció. Hat-e és ha igen, hogyan a társadalmi élet az irodalmi tárgyon, az írói problémák megoldására, továbbá az író kifejezési módjára, szóval az esztétikai formákra?*³⁰ Az író ebben a szövegében a modern költészetet *márványszerűnek, érzéketlennek és plasztikusnak* nevezi, az egyéniség kultuszát pedig *a zseni fájdalmas göggyének*. A társadalmi tendenciák, változások iránt nagyobb érzékenységet tanúsít, mint az individualizmus és az esztéticizmus iránt.

Tverdota György más írókat is említ, akik eltávolodtak a *Nyugattól*, így például Lukács Györgyöt, Balázs Bélát. Sem őket, sem Szabó Dezsőt nem nevezi azonban meghasonlott *nyugatosnak*, mivel ezt a terminust azokra az írókra tartja fenn, „akiknél kimutatható a nyugatos értékekben történt csalódás, a velük szemben felnövő kételyek, ellenérzések, de akik ennek ellenére megmaradnak a folyóirat hangadói között vagy legalább vonzaskörzetében.”³¹ Érdekes módon ezek az írók, költők épp azok, akiket legelőször nevezünk meg a *nyugatosokat* felsorolva: Ady, Babits, Kosztolányi, Móricz, Juhász Gyula.

A meghasonlottságot az említett írók közül két olyan esetben mutatom be, akiknél teljesen más jellegű jelenségről van szó. A kortársak között is vitákat kiváltó volt Ady

²⁸ Tverdota György, im. – pp. 1- 2.

²⁹ A magyar modernség korszakai / Sz. Molnár Szilvia. In: im. – pp. 24-33.

³⁰ *Nyugat*, 1912. / 9.

³¹ Tverdota, im. – p. 2.

meghasonlottsága. Ady *A duk-duk affér* című cikket említi Tverdota György³², mely heves vitát váltott ki a korabeli irodalmi életben. Ady Endre a *Holnap* antológia kiadása után jelentette meg az *Új Idők*ben azt a publicisztikai írását, melyben erős gúnnyal élve elkülöníti magát az őt vezérükként követő modernektől, akik részben a *Holnap*, részben a *Nyugat* írói, költői: „Nincs közöm az úgynevezett magyar modernnekhez, s az én állítólagos irodalmi lázadásom nem is lázadás. Ravasz, kicsi emberek belém kapaszkodhatnak, mert türelmes vagyok és egy kicsit élheterlen, de oka ennek se vagyok. [...] Nevemben és mellettem egy csomó senki mozog, dúl-fúl, harcol és ír, akikhez semmi közöm.”³³ Az elhíresült vita előzménye, hogy Adyt konzervatívnak számító lapok írásai, mint amilyenek az *Új Idők* vagy a *Budapesti Hírlap* és a *Budapesti Szemle* voltak, hazafiatlansággal, erkölcstelenséggel, érthetlenséggel vádolták – mindezt a költő modernségéből eredeztetve. A költő ezekre a vádakra válaszul szánta szóban forgó írását. Ady íróársai, barátai, legfőképpen Ignotus és Hatvany Lajos mély sértésként értelmezték a cikket, melyben ellenük is irányuló támadást éreztek. A kortársak a vita mögött megéreztek a *Nyugat* belső ellentmondásait, mint például azt, hogy Hatvany Lajos a magát az értő keveseknek szánt folyóiratot népszerűbbé, aktuálisabbá akarta tenni, ugyanakkor megőrizve benne Ady írásainak központi szerepét; ezzel szemben Osvát Ernő a *Nyugat* szerkesztésének tekintetében fontosabbnak tartotta a lap egyediségét. Ilyen körülmények között joggal érezhette Hatvany Lajos, hogy pártfogoltja súlyosan megsértette őt.

Más jellegű Móricz meghasonlott *nyugatos*sága. Móricz Zsigmond pályájának alakulásában az irodalomtörténet-írás kettős vonalúságra hívja fel a figyelmet: részben Jókai és Mikszáth nyomán és részben a naturalizmusén indul el. Tverdota György Czine Mihály kutatásaira támaszkodva teszi ezt a megállapítást, melyet a következő írásokkal támasztanak alá mindketten: a nagy prózaíró elődök hagyománya mutatkozik meg a *Harmatos rózsá, A galamb papné, a Kerek Ferkó* és a *Nem élhetek muzikaszó nélkül* című műveiben, míg a naturalizmus mintáit követik a *Sárarany, Az Isten háta mögött, a Jószerencsét* című írásai. Más jellegű volt ez a meghasonlás, mint az Adyé. Ő ugyanis már a kortársak irodalomértésének módját és az akkori elit irodalmi élet résztvevőinek érdekszféráit is megosztotta. Móricz kettőssége viszont inkább irodalomtörténeti jelenség, mely mentes személyes érdekellentétektől, vitáktól, és az utókor – főleg az irodalomtörténészek – szemszögéből válik számottevővé. Móricz kilépése a *Nyugat*ból pedig elfogadhatóvá és legitimé tette esztétikai elveinek, irodalomfelfogásának egyértelművé vált irányát.

³² Uo. – pp. 2-3.

³³ *A duk-duk affér* / Ady Endre. In: *Új Idők*. 1908. november 15.

A *Nyugat* filozófia iránti érdeklődése felől szintén megvizsgálható a folyóirat első nemzedékének tájékozódása. A modern, kortárs filozófia felé már megalapításakor nyitott volt a lap. Műfaji sokféleség jellemzi ezt az érdeklődést: találunk recenziókat, beszámolókat, melyek a nyugati filozófia alakulásáról szólnak, esszéket, tanulmányokat. Az írások követték a magyar nyelven olvasható filozófiai irodalom történetét: ha például egy klasszikusnak számító szerző műve, mint Szent Ágostoné, Rousseau-é, Kanté fordításban megjelent, a *Nyugat* reagált erre az eseményre. Számon tartották az évfordulókat is. A modern filozófia legfrissebb illetve a nyugat-európai kultúrában elterjedt és híressé vált filozófusok írásait fordították, így például az 1908. évi 2. számtól kezdve Hatvany Lajos közli Hyppolite Taine leveleit. Fenyő Miksa szintén több folyóiratszámában írt összegző, egyben emlékező áttekintést is Nietzsche-ről, Ignotus Wildner Ödön Zarathustra-fordításáról, az 1910 / 6. számban Lukács György esszét írt Sören Kierkegaard-ról. Babitsnak köszönhetően ismerhették meg a kortársak Bergson filozófiáját, melyről az 1910 / 14. számban jelent meg összegző érvényű ismertető. Láncki Jenő *Modern metafizikusok* című tanulmányában az 1909. / 1. számban összehasonlító elemzést készített Paulsen, Haeckel, Ostwald és Mach téziseiről, gondolatairól.³⁴ Husserl filozófiájára Szilasi Vilmos a *Nyugat* 1930 / 7. számában hívta fel a figyelmet, a filozófus 71. életéve alkalmából. Fehér M. István megállapítása szerint Szilasi Vilmos Husserl gondolatait már Heidegger filozófiája felől olvasva láttatja.³⁵ Ez a tény azért sokatmondó, mert rávilágít arra, hogy a *Nyugat* mennyire követi a korabeli szellemi életben történt eseményeket. Heidegger téziseit, a világról alkotott felfogását magyar nyelven a *Nyugat* hasábjain az elsők között értelmezték. A folyóirat a kezdetektől fogva nyitott volt a tudományosság iránt, így annak legfrissebb eredményei előtt is. Fehér M. István úgy interpretálja ezt a jelenséget, hogy „esztéticizmus és szcientizmus nemcsak jól megférhet egymással, de ki is egészítheti egymást – sőt alkalmasint rá is szorul egyik a másikra.”³⁶ A *Nyugat* filozófiai tájékozódását általában jellemezte a „pozitívista, illetve tudománypozitívista szemléletmód”³⁷.

A folyóirat fórumot biztosított irodalmi-filozófiai viták számára is. Ilyen alkalomnak számít Babits Mihály és Lukács György egymás írásaira való reflektálása. Babits recenziót készített a *Nyugat* 1910. / 21. számában Lukács *A lélek és formák* című esszéjéről, ő pedig *Arról a bizonyos homályosságról* címmel válaszolt rá az 1910. / 23. számban. Babits

³⁴ Láncki Jenő ezen írásáról Szegegy-Maszák Mihály is említést tesz a *Nyugat* bölcséleti irányultságát vizsgálva. *A Nyugat és a világirodalom* / Szegegy-Maszák Mihály. – Budapest: MTA, 2000. – pp. 5-6.

³⁵ A *Nyugat* és a filozófia / Fehér M. István. In: <http://www.mta.hu/index.php?id=3183>. A tanulmány előadás formájában elhangzott *A Nyugat útjai* című konferencián.

³⁶ Fehér M. István, im. – p. 5.

³⁷ Uo. – p. 5.

látszólagos elismerések, méltatások közepette bírálja Lukács György kötetét. Véleménye szerint az olvasók az esszékből nem ismerhetik meg azokat az írókat, akikről az írások szólnak, mivel a szerző eleve csak azok számára ír, akik már ismerik a tárgyalt írókat. A keveseknek írás még nem mond ellent a Babits által elfogadott esztéticizmus elveinek, de a recenzens úgy véli, hogy Lukács e szemléletmódja „az irodalomtörténeti megközelítés hatályon kívül helyezését”³⁸ hajtja végre. A bírálatra adott válasz nem bocsátkozik magyarázatásokba, sokkal inkább alkalom újabb önálló gondolatok kifejtésére. Lukács György a kötetét ért homályosság vádjára a heideggeri filozófia *félhomály* terminusának értelmezésével válaszol, írásának átdolgozott változatát pedig később egy újabb kötetben, az *Esztétikai kultúrában* ki is adja.

A *nyugatosság* összegző kifejezésnek újabb aspektusa a *Nyugat* kultúrafogalma. Kulcsár Szabó Ernő *A Nyugat kultúrafogalma és kulturális orientációja*³⁹ címmel megírt tanulmányában ennek a jelenségnek a vizsgálatára tér ki. A szerző megállapítja, hogy a *Nyugatot* az irodalomtörténet úgy értelmezi, mint irodalmi és kulturális megújulást hozó sajtóorgánumot. A folyóirat által megvalósított kulturális fordulat egyrészt összefüggésben áll a korabeli Budapest polgárosodásával és modernizálódásával, ami maga után vonata a szellemi élet megélénkülést is. Másrészt világszemléleti változásról is szó van: a *Nyugat* „a napnyugati gondolkodás egész történetére nézve új összefüggésbe helyezte az emberről és a világról való gondolkodás klasszikus-idealista premisszáit.”⁴⁰ Az érzékelés útján szerezhető világtapasztalat ennek értelmében maga is megalkotottság, mint ahogyan megalkotott egy-egy műalkotás. A világtapasztalat formái nem eleve adóttak, hanem kulturális technikák ismerhetőek fel benne. Ez a felfogás új szemszögből tekint az emberre is mint az észlelés alanyára: az ember individuumként „egyszerre tárgya és alanya, terméke és előállítója a kulturalitásnak”⁴¹. A *Nyugat* helyet adott ennek a világszemléletnek, de nem ez volt az egyedüli irány, mely megszólalt a lapban. Sokkal markánsabban és szisztematikusabban volt jelen a folyóirat kultúrafogalmában a konzervatív nemzeti nézettel szembeni kritika. A saját világot felépítő individuum kultúraalkotó koncepciója pedig nem önálló tézisként volt képviselve, hanem az írások Nietzsche-recepciójában. A *Nyugat* kultúraértelmezése ugyanakkor a szellemi, a humán műveltség felértékelését egyértelműen megvalósította. A folyóirat mindig a korszerűség eszméjét képviselte, melynek jegyében integrálni akarta a magyar irodalmi és művészeti kultúrát a nyugat-európaiba. A lap irodalmi programja olyan

³⁸ Uo. – p. 8.

³⁹ A Nyugat kultúrafogalma és kulturális orientációja / Kulcsár-Szabó Ernő. In <http://www.mta.hu/index.php?id=3183>. A tanulmány előadás formájában elhangzott A Nyugat útjai konferencián.

⁴⁰ Uo. – p. 2.

⁴¹ Kulcsár Szabó Ernő, im. – p. 3.

célkitűzések megvalósítója akart lenni, melyeket kulturális misszióként vállalt. A *nyugatos* ebben az értelemben kulturális programon keresztül megvalósuló küldetést is jelöl. A lap kulturális arculatának kialakításában és fenntartásában igen fontos szerepe volt kezdetben Ignotusnak, majd Babitsnak, még ha voltak is nézeteikben eltérések. Ignotus „a kultúrának inkább a civilizatorikus oldalát részesíti előnyben”⁴². Ez a koncepció kulturális változáson „társadalm szerkezeti reformokat”⁴³ is ért. Ignotus nem osztotta azt a véleményt, hogy a kultúra pusztán a szellem szférájában megmutatkozó szépség lenne. A *Nyugat* 1908. 4. számában *A magyar kultúra s a nemzetiségek* című írásában a nemzeti egység kérdésével kapcsolatban kifejti, hogy a kultúra ugyanúgy technikai fejlődés, mint ipari, mezőgazdasági haladás. Mindennek megvalósulása pedig azért nehézkes Magyarországon, mert a kultúra, vagyis a nyelv, a közigazgatási modell, a gazdasági életet irányító tőke valamint az esztétikai értékeket alakító modellek, mint a szimbolizmus és a szecesszió sem magyar. Babits kultúrafogalma ezzel ellentétben a humanista képzésszemélyből táplálkozott, az ő esetében „műveltségi kultúrafogalom[ról]”⁴⁴ van szó. Ő az újítást a hagyományörzés módozataként akarta megvalósítani, vagyis a kulturális változás nála kulturális folytonosságként mutatkozik meg. A kultúrát eloldja a célulvű fejlődéstől, helyette a felhalmozást és a múltba való emlékezést tekinti értékteremtőnek, de ez nem jelenti a folyamatszerűség tagadását. Az irodalmi hagyomány és műveltség a humanizmus értelmében nemesíti meg a kultúrát. Babits főszerkesztői periódusában a lap humanizmuseszménye a kereszténység művelésszemélyével összhangban⁴⁵ vált koncepcióalakító erővé. A *Nyugat* két mértékadó személyiségének nézetkülönbségét a kultúra fogalmát illetően tehát a hagyományhoz való viszonyban és a társadalmi változásokhoz való kötődésben illetve attól való távolságtartásban lehet megragadni.

A folyóirat kultúraértése nem csupán a kultúrafogalom jegyében beszédes, hanem abban a tekintetben is, milyen nyelvű és milyen szemléletű világirodalmi műveket közölt fordításban, illetve mely szerzők műveiről készített recenziók, tanulmányok jelentek meg benne. Többek között ezt a kérdést is felveti Szegedy-Maszák Mihály *A Nyugat és a világirodalom*⁴⁶ című írása. A tanulmány megállapítására hivatkozva a *Nyugat* – főként az induláskor, illetve az első világháború végéig – a német nyelvű irodalom iránt érdeklődött. Németes műveltség jellemezte a lap több szerzőjét, mint például Hatvany Lajost, Lukács Györgyöt, Bárdos Artúrt, Szilasi Vilmost, Balázs Bélát. Megmutatkozott ez a műveltség

⁴² Uo. – p. 8.

⁴³ Uo. – p. 8.

⁴⁴ Uo. – p. 10.

⁴⁵ Uo. – p. 11.

⁴⁶ Szegedy-Maszák Mihály, im. – p. 8.

abban is, hogy a szerzők szövegeikben rendszeresen éltek német nyelvű idézetekkel, német nyelvű művekre hívták fel a figyelmet, mint például Hofmannsthal, Strindberg, Kessner írásaira. Ezen kívül előfordult az is, hogy eredetileg másik idegen nyelvű irodalmi alkotás vagy kritika német nyelvű fordítását olvasva mondtak véleményt a műről illetve a szövegről, mint például Bárdos Artúr, aki Shaw Ibsenről írt tanulmányának német nyelvű változatát tette bírálat tárgyává⁴⁷, de hasonlóan mond el Szegedy-Maszák Mihály tanulmánya Hatvanyról is, aki Szapphóról német nyelvű fordítás alapján írt értekezést⁴⁸.

Az ilyen erőteljes német nyelvű orientációval Babits nem értett egyet, ezért próbálta a francia nyelvű irodalom felé is kiterjeszteni a *Nyugat* világirodalmi érdeklődését. A német nyelvű kultúra iránti érdeklődés azonban Hatvany esetében sem jelentett kizárólagosságot, csupán jellegzetességet, illetve a folyóirat többi kritikusával együtt véve volt ez a nyelv és kultúra domináns. Hatvany Lajos francia irodalom iránti érdeklődésének nyomait képviselik Zola és Hugo, továbbá Stendhal, Mérimée és Flaubert írásmódját, világszemléletét összehasonlító írásai. Az általa alkotott irodalomtörténeti összehasonlításhoz vitatkozó írások formájában csatlakozott Ignatus is. Szegedy-Maszák Mihály a *Nyugat* mulasztásaként értékeli, hogy az nem szentelt kellő figyelmet az észak-amerikai irodalomnak, vagyis nem tekintette azt önálló irodalmi jelenségnek, hanem angol nyelvű lévén együtt kezelte a brit irodalommal, illetve nem reflektált nyomatékosan annak az európai irodalomtól való különbségeire. A tanulmány szerzője ennek szemléletes példaként említi, hogy Babits Poe-t kifejezetten angolnak tekintette. A *Nyugat* nyugat-európai irodalom iránti érdeklődése alapítóinak koncepciójából, a folyóirat esztétikai-poétikai elveiből, kulturális célkitűzéseiből adódóan egyértelműnek nevezhető, ugyanakkor a lap kitekintett néhány szomszédos nép irodalmára is, így például a románra. 1913-ban jelentette meg Constantin Pavel *Hatások a román irodalom fejlődésében* című tanulmányát és Emil Isaac *Új románság* című írását⁴⁹.

A *Nyugat* világirodalmi érdeklődésének sokfélesége a belső viták ellenére is jelentős eredményeket hozott az irodalomtörténet számára: olyan jelenségeknek szentelt figyelmet, melyek máshol nem kaptak fórumot, valamint a folyóiratban megjelent fordítások gyarapították a magyar nyelven hozzáférhető idegen nyelvű irodalom körét. A folyóirat szerzői mindig is nagy jelentőséget tulajdonítottak a fordításirodalomnak.

A folyóirat *kultúrán* természetesen nem csak a szépirodalmat és az ahhoz kapcsolódó kritikakultúrát értette. Mindezen kívül ugyanis figyelmet fordított a színház és a zene irányába is. Számos zene- és színi kritika, a zenei és a színházi élet eseményeiről szóló tudósítás,

⁴⁷ Uo. – p. 2.

⁴⁸ Uo. – p. 6.

⁴⁹ Uo., - p. 7.

pályájukat kezdő zeneszerzők méltatása, addigi műveiknek bemutatása jelent meg a lapban már a kezdetektől fogva. A *Nyugat* működésének kezdeti szakaszában Csáth Gézának köszönhetően a lap zenei rovata magas színvonalon indult. Az 1908. / 9. számban közölt *Bartók Béla* című írása nem csak dicséri a fiatal zeneszerzőt, hanem zeneművészetének korszakos jelentőséget tulajdonít, illetve darabjait a zenekultúrában előkelő ranggal ruházza fel. A zenei élet Bartókkal kapcsolatos eseményei mindig apropót szolgáltatottak a *Nyugat* számára tudósítások írásához, így például Molnár Antal *A Bartók-Reschowsky zongoraiskola darabjai* címmel közölt rövid beszámolót az 1923 / 21. számban. A lap jelentős részt vállalt abban, hogy a zeneszerzőt megismertesse a művelt közvéleménnyel. Bartók Béla maga is fellépett *Nyugat*-esteken. Berény Róbert festőművész kiváló zenei műveltsége okán kritikusként a *Nyugat*-ban is méltatta Bartókot⁵⁰. A Csáth Géza által elkezdett zeneszerzői „portré” műfaját később, az 1920-as években Tóth Aladár folytatta. A *Nyugat* kezdeti német kulturális orientációja a zenei érdeklődésben is észrevehető. Molnár Antal cikkeiben méltányolta például Schönberg, Berg, Webern zenéjét.⁵¹ A folyóirat zenei kritikái az 1930-as években elmaradtak. A lap főként irodalmi irányultságúvá vált, amit a kortársak és az irodalomtörténet-írás is veszteségként érzékeltek.

A színházi étellel kapcsolatos írások is reagálnak az aktualitásokra. Schöpflin Aladár *A népszínmű* című írásában, mely az 1908. / 18. számban jelent meg, egyrészt egy jellegzetes és a magas kultúra esztétikai értékrendjétől eltérő színpadi műfaj idejének leáldozására reflektál; másrészt ironikus felhangú áttekintést ad a műfaj hazai történetéről. Ez a kritika – mintegy görbe tükröt tartva a tömegkultúrának – illeszkedik a folyóirat esztétikai-poétikai arculatához. A lapban több olyan írással is találkozhatunk, mely a magyarországi, legfőképp a budapesti színházi kultúrát illeti kritikával. Ilyenek például Lengyel Menyhért szövegei, többek között *A Thalia* az 1908. / 6. számban vagy *A színházi üzlet* az 1908. / 19. számban. Ide sorolhatjuk más kritikus írásait is, mint például Laczkó Gézáét⁵² vagy Szász Zoltánét⁵³. Gellért Oszkár visszaemlékezéseiben Laczkót a színházművészet legilletékesebb hozzászólójának nevezi, mivel családi körök révén részese volt a színház világának: „édesanyja, Laczkó Aranka a kolozsvári Nemzeti Színház ünnepelt művésze”⁵⁴ volt. Laczkó Géza gyakran illette kritikával a magyar dráma- és színházkultúrát. Hiányolt a színházakból

⁵⁰ Ld. például a *Bartók Béla esete* című írását a *Nyugat* 1911. / 11. számában. Berény Róbert készített Bartókról festményt is 1913-ban.

⁵¹ Szegedy-Maszák Mihály, im. – p. 10.

⁵² Ld. például *A Vígszínházban* című írását a *Nyugat* 1908. / 20. számában.

⁵³ Ld. például a *Nemzeti Színház* című kritikáját a *Nyugat* 1908. / 7. számában.

⁵⁴ Egy író élete I. / Gellért Oszkár. – Budapest: Bibliotheca Kiadó, 1958. – p. 261.

egy olyan ciklust, mely „a magyar dráma történetét mutatná be sorozatos előadásokban”⁵⁵. Móricz Zsigmond egyfelvonásosait nagy örömmel és várakozással fogadta, így a *Mint mezőnek virágai*, a *Magyarosan* és a *Kend a pap?* címűeket, melyeket a magyar Nemzeti Színház a *Falu* közös címmel mutatott be. Laczkó kritikusi ítélete azonban nem hozott elismerést a mű számára: csalódottan ír az alulmaradt várakozásokról – mind a mű, mind Móricz drámaírói tehetségét illetően.⁵⁶ A magyar Nemzeti Színház mindig aktuális témát, illetve a magyar színházi kultúra visszamaradottságát iróniával illető megszólalási lehetőséget biztosított nem csak Laczkó Géza, hanem Szász Zoltán és Lengyel Menyhért számára is⁵⁷. Lengyel Menyhért azonban képzőművészeti kritikusként is gyakran megszólalt. Különösen Székely Bertalan és Rippl-Rónai képeire hívta fel a figyelmet.

A *Nyugat* kulturális elkötelezettsége mind az egyes művészeti ágak, mind azok nyelvi-kulturális hovatartozásának tekintetében sokféleséget mutat. *Nyugatos* íróknak, költőknek, kritikusnak lenni világszemléleti nyitottságot, széleskörű művészeti tájékozottságot követelt. A folyóiratnak köszönhetően a magyar irodalmi és művészeti életben termékenyítő hatású nyugat-európai minták jelentek meg. A *Nyugat*-ban számos olyan irodalmi alkotás jelent meg, a hosszabbak folytatásokban, melyek azóta klasszikusokként kaptak helyet a magyar irodalom történetében. Ilyen műveknek számítanak például Ady, Babits, Tóth Árpád, Juhász Gyula versei, Móricz Zsigmond novellái, mint például a *Hét krajcár*, a regényei, mint a *Sárarany* vagy *Az Isten háta mögött*. Már a kortársak felfigyeltek rájuk, e művek már megjelenésükkor sokak elismerését váltották ki. Az utókor és a kortársak számára is a folyóirat olyan fórum, mely garanciát jelentett az irodalmi-művészeti értékek megteremtésében. A *Nyugat* könyvművészeti tekintetben is igyekezett megőrizni, fenntartani a már az induláskor képviselt arculatot. A folyóirat borítóját a szecessziós formatervezés jellemezte. 1911-ben néhány szám erejéig eltűnt a fedőlapról Beck Ö. Fülöp Mikes-émlékérme, helyét egy könyvdísz vette át, mely tulipános, rózsás, leveles, mezőkövesdi hímzést idézett fel. A szerkesztők és az olvasóközönség sem tudta az új arcot elfogadni, ezért fél év múlva újra megjelent a borítón a plakett képe.⁵⁸

⁵⁵ Uo. – p. 261.

⁵⁶ Uo. – p. 261.

⁵⁷ Ld. *Nyugat* 1908. / 17. szám.

⁵⁸ Az induló *Nyugat* és a szecesszió / Illés Sándor. In: *A Nyugat-jelenség (1908-1998)*, [szerk. Szabó B. István]. – Budapest: Anonymus Kiadó, 1998. – pp. 29-30.

A *Nyugat* viszonya az irodalomtörténethez

A *Nyugat* önmagát a korszerű, a modern irodalom és művészet iránt elkötelezett folyóiratként értelmezte, de ez nem jelenti azt, hogy elzárkózott volna a korábbi korok magyar irodalmától, vagy hogy írói, szerkesztői ne gondolkodtak volna az irodalomtörténeti hagyományhoz való viszonyukon. A folyóiratban ugyanis nem csak a kortárs művekre, szerzőkre vonatkozó kritikák, recenziók jelentek meg, hanem találunk irodalomtörténeti reflexiókat, sőt tanulmányokat, illetve körvonalazódtak a nyugatosok irodalomtörténet-írásra vonatkozó elképzelései is. A *Nyugat* nem csak abban az értelemben tartalmaz hatalmas műveltséganyagot, hogy maga is gyarapította azt, hanem oly módon is, hogy a megjelentetett tanulmányok értő befogadása igen mély irodalomtörténeti tájékozottságot igényel. A tanulmányok bőségesen élnek korábbi korok műveire, szerzőire történő utalásokkal, valamint reflektálnak szerzői életművekre, akár kultuszt is teremtve, mint például a Csokonaiét. Schiller Erzsébet a lap magyar irodalomtörténeti hagyományképét vizsgálva megállapítja⁵⁹, hogy a magyar irodalmi hagyomány megújítására a világirodalmi műveltségesség jegyében törekvő folyóirat egyszerre ismerte el a nemzeti magyar irodalom értékeinek őrzését és annak európai kontextusban való elhelyezését⁶⁰.

A *Nyugat* nem akart irodalomtörténeti kánont felállítani, de utólag kiolvasható belőle bizonyos művek, szerzők preferenciarendje. Igen gyakran szerepel például az értekezésekben, tanulmányokban méltatva Csokonai, Petőfi, Arany, Jókai neve, de számos írás jelent meg Zrínyi Miklós szövegeiről is. Schiller Erzsébet kutatásai alapján elmondhatjuk, hogy a folyóirat nem a korszakolás szellemében foglalkozott régi korok műveivel, sokkal inkább egy-egy szerző vagy mű ragadta meg a lapban publikálók figyelmét. Ebben az értelemben nem beszélhetünk irodalomtörténeti koncepcióról, de ízlésirányról vagy akár ízlésirányokról már igen. Ugyanakkor a nyugatosok általános igénye volt az irodalomtörténet-írással kapcsolatban, hogy az Arany János utáni magyar költészetéről szükséges lenne áttekintő munka készítése. Ezen kívül többen, mint például Osvát Ernő, Babits Mihály, Schöpflin Aladár, Kuncz Aladár egyetértettek abban, hogy minden kornak meg kell írnia saját irodalomtörténetét, mivel az időbeliség perspektívájából nézve változik a művek befogadása is. Kilátásba helyezték azt a feladatot, hogy el kell készíteni saját koruk szintézisalkotó irodalomtörténetét. Az is beszédes tény, hogy irodalomtörténeti tanulmányok nagyobb számban nem a folyóirat indulásakor vagy a működés első periódusában születtek, hanem

⁵⁹ Szimat és ízlés”: A *Nyugat* magyar irodalomtörténeti hagyományképe 1908-1914. / Schiller Erzsébet. – Budapest: Ister Kiadó, 2005.

⁶⁰ Uo. – p. 11.

később, az 1910-es évek közepétől⁶¹. Ennek a jelenségnek az oka kereshető a *Nyugat* saját útkeresésében, vagyis azokban az erőfeszítésekben, melyek a kortárs irodalom és művészet korszerű folyóiratává akarták tenni a lapot. Ezek a törekvések inkább a kritikák, esszék, recenziók, tudósítások műfajait részesítették előnyben, ami kialakította és meghatározta a *Nyugat* arculatát. A nyugat-európai kortárs esztétikai-poétikai elvek, filozófiai gondolkodás és világszemlélet meghonosítása a magyar kultúrában mindezt megkövetelte. A hagyományhoz mint a korábbi korokban felhalmozódott értékekhez való viszonyulás csak ezután következhetett. A *Nyugat*nak először meg kellett teremteni saját értékrendjét, azt a perspektívát, amelyből az őt megelőző magyar irodalom szemlélhető.

Ha mégis jellemezni akarjuk az induló *Nyugat* magyar irodalmi hagyományhoz való viszonyát, megállapítható egy határozott magatartás: a „nemzeti klasszicizmus irodalomszemléletétől”⁶² való eltérés. Ez az álláspont is oka volt annak, hogy a *Nyugat*ot vele szemben álló körök nemzetietlenséggel vádolták. Ilyen ellenfórum volt a *Magyar Figyelő* Herczeg Ferenc szerkesztésében. Ez a lap koncepcionálisan támadta a folyóiratot, nem csak nemzetietlenséggel, hanem beteges dekadenciával is vádolva azt.⁶³ A *Nyugat* munkatársai úgy gondolták, hogy akkor járulnak hozzá leginkább a korábbi magyar irodalom megértéséhez, ha a kortárs irodalmon keresztül művelik ki olvasóik ízlését, olvasásmódját. A kortárs, általuk is művelt irodalom ízlésnevelő hatása pedig éppen abban rejlik, hogy ez az ízlés határozottan különbözik egy meghaladott kor eszményétől. A nyugatosok azt a nézetet képviselték, hogy az irodalomértést nem lehet kizárólagosan nemzeti szempontúvá tenni, ehelyett szükség van modern és a világirodalomra is nyitó szemléletre. Be akarták láttatni azt is, hogy az irodalomban és a kultúrában általában nincsenek állandó értékek, hanem azok folytonosan változnak, függnék a mindenkori befogadók olvasási kultúrájától, tapasztalataitól⁶⁴. Ezek a szempontok elhanyagolhatatlanok az irodalomtörténeti szemléletmód kialakítása számára is.

A folyóiratban több írás is véleményt formál szintézisalkotó irodalomtörténetekről, mint például Riedl Frigyes, Beöthy Zsolt, Katona Lajos munkáiról. Horváth János *Irodalmunk fejlődésének főbb mozzanatai* című írására, mely 1908-ban jelent meg, nem reagáltak a nyugatosok. Ennek okát Schiller Erzsébet a megjelentető kiadó ismeretlenségében látja.⁶⁵ Riedl Frigyes munkájáról és tanári pályafutásáról általános tisztelettel nyilatkoztak a

⁶¹ Schiller Erzsébet, im. – p. 8.

⁶² Uo. – p. 11.

⁶³ Nyugat-legendák és az etikai esztétizmus / Kenyeres Zoltán. In: A Nyugat-jelenség (1908-1998), [szerk. Szabó B. István]. – Budapest: Anonymus Kiadó, 1998. – p. 12.

⁶⁴ Schiller Erzsébet, im. – p. 24.

⁶⁵ Uo. – p. 14.

Nyugat kritikusai, többek között Ignotus, Kuncz Aladár, de bírálója is akadt Hatvany Lajos személyében. Az elismerések többek között annak szóltak, hogy Riedl Frigyes – a *Nyugat* ízlésével összhangban – a magyar irodalomról a világirodalom összefüggésében szólt. Beöthy Zsolt megítélése is elismerő volt, de nem tulajdonítottak neki iskolateremtő jelentőséget. Katona Lajos elismerése tanári munkájának szólt, melynek során az összehasonlító irodalomtudomány szemléletében tudott szintézis alkotni a magyar irodalom történetéről. Bírálattal keveredő reflexiók illették viszont a német nyelven, Szinnyei Ferencsel együtt készített irodalomtörténetét. Elismerést váltott ki a magyar középkorról a világirodalom vonatkozásában rajzolt képe, de kevésbe sikerültnek találták a reneszánszról született értelmezését. A bírálat sarkalatos pontja volt az irodalomtörténet Zrínyiről alkotott képe. Kuncz Aladár kifogásolta, hogy Katona és Szinnyei kirekesztik Zrínyit a hagyományból, amikor azt írják róla, hogy eposza folytathatatlan jelenség a magyar irodalom történetében, mivel nincs utóélete. Hatvany Lajos szintén nem értett egyet Katonáék megállapításával. Szerinte Zrínyi megítélése még az Adyéval is rokonítható, hiszen mindkettőjük úgy vállalta hazafiságot, hogy annak ellenkezőjével vádolták őket.⁶⁶

Az irodalomtörténet-írás összefüggésében alakult a nyugatosok viszonya az iskolai irodalomtanításhoz. Az iskolai tananyag egyfajta irodalmi kánon, mely a hagyományörzéssel egyenértékű, az irodalomtörténeti értékelhalmozás szolgálatában áll. Ezt a nézetet képviselte például Schöpflin Aladár, aki az iskola hagyományörző szerepét hangsúlyozta a hagyományalakítóval szemben.⁶⁷ Az utóbbi feladat ugyanis a kortárs kritikáé. A nyugatosok elképzelhetőnek tartották, hogy a klasszikus irodalom olvasása által nevelhető értő olvasóvá az ember, a kortárs irodalomnak viszont meg kell teremtenie az azzal való folytonosság elérését. Az irodalomtörténet-írást így olyan funkcióval akarták felruházni, hogy az felkészíthesse az olvasókat a kortárs művek megértésére.⁶⁸

Ebben az ízlésnevelő munkában nem túl sok figyelmet szenteltek a nyugatosok irodalomtörténeti írásai a felvilágosodás, még inkább a barokk előtti irodalomnak. Alkalomadtán azonban, mint például a *Nyugat* fennállásának ötödik évfordulóján, amikor Ignotus a folyóiratot ért vádakra reagált, fontos volt a korai magyar nyelvű irodalom hagyományainak a kezdetekig visszanyúló áttekintése. A magyar nyelvűség olyan kapocs volt tehát a nyugatosok hagyományfelfogásában, mely kijelölte a tájékozódás útját. Ennek jegyében csupán az az irodalom szorult ki a kritikusok látóköréből, mely ennek a szintetizáló elgondolásnak nem felelt meg. A középkori magyarországi latin nyelvű irodalom éppen ezért

⁶⁶ Uo. – p. 36.

⁶⁷ Uo. – p. 21.

⁶⁸ Uo. – p. 24.

nem képezte részét a nyugatosok irodalomfogalmának, irodalomtörténetről beszélve nem reflektáltak rá.

A felvilágosodás korára tett reflexiók már egy eleven és folytatható hagyomány jegyében születtek. Ady párhuzamot vont a korai felvilágosodás és az induló *Nyugat* között. Az új kultúrával való találkozás lehetősége mindkét nemzedékben közös, valamint mindkét esetben a saját kultúra felemelése, nyugat-európai színvonalúvá tétele volt a cél. Ennek okán mind Bessenyei György, mind Kazinczy Ferenc neve igen gyakran előfordul viszonyítási pontként az ilyen tárgyú tanulmányokban. A kapcsolatteremtés másik mozzanata, hogy a nyugatosok meglátták a felvilágosodás korában azt a sajtótörténeti értelemben lényeges mozzanatot, amely az irodalomértést is befolyásolja: „akkor született az a fajta kommunikáció, amelyet *irodalmi életnek* neveznek”.⁶⁹ A magyar irodalom fórumainak intézményesülési folyamatában a folyóirat elődökként tekintettek a felvilágosodás korabeli lapalapítókra. Ez a jelenség azonban megmaradt kultúrtörténeti és irodalomtörténeti vonatkozásainál, a nyelvújítás folyamata már kívül esett a *Nyugatban* megjelent írások érdeklődésén. Csokonait viszont egyöntetűen méltatták hatástörténeti szempontból, valamint benne a nyugatosok elődjét látták. A *Nyugat* kultuszteremtése újrarajzolta az addigi Csokonai-portrét, mikor szellemi tájékozottságának, irodalmi műveltségének saját korában észre nem vett korszerűségét, modernségét dicsérték. Megítélése összhangban van a *Nyugat* önértelmezésével is: a nyugatosok a nyugat-európai műveltség felé nyitó költőt ismerik fel benne, és azáltal, hogy elődjüknek tekintik, hangsúlyozzák saját törekvéseik létjogosultságát is. A *Nyugat* matinét is rendezett a költő tiszteletére 1911-ben, melynek a Vígszínház adott otthont.⁷⁰

A *Nyugat* reformkor iránti tisztelete is számottevő volt. Ebben a vonatkozásban szimbolikus értékűnek számít az első évfolyam első számában megjelent Ignotus-cikk, a *Kelet Népe*, mely Széchenyi írásának címét viseli, figyelmeztetve az európai irányultságú nemzetszemlélet időtállóságára és a tenni akarás bátorságára, szükségességére. A reformkor másik, a nyugatosok által kiemelt alakja Eötvös József. Eötvöst közéleti-politikai tevékenysége miatt tekintették követendőnek, ennek jegyében tekintették olvasásra méltónak szépirodalmi műveit is. Schiller Erzsébet kutatásai szerint Schöpflin Aladár úgy látta az író regényeit, mint a társadalmi cselekvéslehetőségek terét.⁷¹ Laczkó Géza is inkább a politikust és közéleti embert látta benne, mint az író.⁷² Érdekes módon szépirodalmi összefüggésben

⁶⁹ Uo. – p. 43.

⁷⁰ Uo. – p. 48.

⁷¹ Uo. – p. 69.

⁷² Uo. – p. 69.

Eötvös Józsefet csak Szabó Dezső *A falu jegyzőjéről* született tanulmánya említi, mely a folyóirat 1912. / 1. számában jelent meg. A *Nyugat* esztétista beállítódását árnyalja ez a tény, illetve utal arra a szemléletbeli sokféleségre, melyet a *nyugatosság* egyszerre integratív és szemléletbeli különbözőségeket elfedő fogalomhasználata kapcsán a dolgozat előző fejezete már említett. Megegyezett viszont a kritikusok véleménye Eötvös József magyar irodalomtörténeti jelentőségében: Jósika Miklós, Kemény Zsigmond és Jókai Mór mellett a magyar regény műfajának megteremtésében nagy szerepet tulajdonítottak neki. Tevékenységének társadalomtörténeti fontossága mellett mégsem hagyták figyelmen kívül annak irodalmi vonatkozásait, még ha műveinek értelmező megszólaltatása ritkán fordult is elő, és szövegeit elsősorban a reformkori gondolatok közvetítőiként ismerték el.

Egyhangúlag fontos helyet szántak a nyugatosok a magyar irodalom történetében Petőfinek és Aranynak.⁷³ Annál inkább fontos ezt megemlíteni, mert ebben a kérdésben képviselt szándékuk nem volt ellentétes a *Nyugaton* kívüli körökével – legalábbis emiatt nem kellett velük szemben védekező pozíciót elfoglalniuk. Nem törekedtek azonban arra, hogy az idealizálás naiv szemléletét erősítsék, így például kimondottan azt a nézetet képviselték, hogy Petőfi nagyságát nem legendává formálódott szabadságharcbeli történetével kell megalapozni, hanem költészettörténeti jelentőségének hangsúlyozásával. Arra sem törekedtek, hogy Aranyban csupán az epikust láttassák, a líra megújítását pedig pusztán Petőfinek tulajdonítsák. Nagy dilemmát okozott a Gyulai Pál által megalkotott XIX. századi magyar irodalmi kánonhoz való viszony tisztázása. Gyulai Pált a korban általános elismerés és tisztelet övezte, sok nyugatos személyesen is ismerte, mert vagy a budapesti egyetemen volt tanítványa vagy kritikusként Gyulai írásain nevelkedett. Itt említhetjük Hatvany Lajos, Ignó, Osvát Ernő, Schöpflin Aladár, Fenyő Miksa kötődését, mely esetükben igen óvatos kritikusi magatartást eredményezett.⁷⁴ Egyetértettek Gyulai Pállal abban, hogy Petőfi és Arany kimagasló helyet foglal el a magyar irodalomban, de épp Gyulai volt az, aki a lírikus Petőfi és az epikus Arany éles szembeállítást hangsúlyozta, mellyel a nyugatosok nem értettek egyet. Ugyancsak igyekeztek leválasztani Petőfi és Arany költészetét a Gyulai által is képviselt népnemzeti irányultságú irodalomszemléletről. Gyulai Pál irodalomkritikai és –történeti pályája vitát is kiváltott Babits és Hatvany között. Hatvany Lajos Riedl Frigyessel együtt írt könyvét, *Az igazság Gyulai Pálról* című munkát Babits a *Nyugat* 1911. / 4. számában bírálta: úgy gondolta, hogy Gyulai nem tartozik a nagy kritikusok közé, és költőként maradandóbbat alkotott; Hatvany pedig csupán azért méltatja őt, mert hálás tanítvány akar maradni.⁷⁵

⁷³ Uo. – p. 74.

⁷⁴ Uo. – p. 76.

⁷⁵ Egy író élete I. / Gellért Oszkár. – Budapest: Bibliotheca Kiadó, 1958. – p. 257.

A XIX. század második felének magyar irodalma ritkán képezi irodalomtörténeti reflexiók tárgyát a *Nyugat* első nemzedékének kritikáiban, tanulmányaiban, mivel kicsi az ahhoz szükséges időbeli távolság. A történeti távlathoz és az esztétikai hatások vizsgálatához lezárt életmű szükséges. Ez alól kivételt olyan utalások képeznek, melyek a legismertebb vagy a már igen terjedelmes életművet létrehozó írók műveire történnek, mint például Jókai regényeire, melyek úgy éltek a korabeli művelt köztudatban, mint olvasóközönséget teremtő alkotások. A *Nyugat* ezzel a viszonyulással táplálta Jókai népszerűségét, mely főként regényei romantikus történetszövésének, meseszerű motívumainak volt köszönhető. A nyugatosok által rajzolt Jókai-kép domináns jegye az a felismerés, hogy Jókaié az irodalom történetében az addig legnagyobb olvasóközönség-szervező és a nagy mesélő szerepe. Ugyanakkor a *Nyugat* korszakoló szempontból is elhelyezi a regényírókat a magyar irodalomban: a XIX. századi regény egyik utolsó nagy alakját ismeri fel benne, és az 1880-as évektől kezdve egyre inkább a novellát, a tárcanovellát tartja a regényt felváltó új és modern irodalmi műfajnak.

A XIX. század közepének, második felének lírikusok közül a *Nyugat*-ban Vajda Jánosra irányult igen jelentős figyelem. A korabeli irodalomértő közönség számára Arany János mellett minden más költő eltörpült, amit erősített a Gyulai Pál-féle nézőpont, melyből nézve például Vajda János nem kapott elismerést.⁷⁶ A nyugatosok nem értettek egyet ezzel a kirekesztéssel. Kuncz Aladár például bírálta Vajda elhanyagolását, de azt nem csak Gyulainak, hanem Katona Lajosnak és Szinnyi Ferencnek is felrótta. Az utóbbi szerzők a már említett német nyelvű magyar irodalomtörténetükben Vajdáról úgy írtak, mintha Arany-epigon lenne. A *Nyugat* kritikusai meglátták Vajda János verseiben a modern lírát megelőlegező hangot, melyet úgy értelmeztek, hogy előkészítette a magyar költészetben a nyugatos lírikusokkal megvalósuló generációváltást. Sőt, egyenesen az Adyhoz vezető út egyik állomását olvasták ki Vajda költészetéből.⁷⁷ A folyóirat elődkereső igyekezetébe beleillenek a Reviczky Gyulára és Komjáthy Jenőre történő reflektálások, de számottevő írást nem találunk róluk a lapban. A századelőn létezett egy rövid időre kibontakozó Komjáthy-kultusz, melyet az 1905-ben megalakult Komjáthy Társaság alakított ki, tagjai között tudva Babitsot, Juhász Gyulát, Kosztolányit, de ezt a kultuszt a *Nyugat* nem táplálta. Kenyeres Zoltán is megállapítja, hogy a *Nyugat* irodalomszemléletében az 1870-80-es évek utáni szerzők és művek nem kaptak fokozott figyelmet. A folyóirat indulását megelőző körülbelül két évtized irodalmával kapcsolatban nem a folytonosság, sokkal inkább a diszkontinuitás

⁷⁶ Schiller Erzsébet, im. – p. 115.

⁷⁷ „Költői” képek: Adalékok két zárványszerű költői életműhöz / Bednatics Gábor. In: *Induló modernség – kezdődő avantgárd*, [szerk. Bednatics Gábor, Eisemann György]. – Budapest: Ráció Kiadó, 2006. – p. 40.

volt hangsúlyos.⁷⁸ Nem csak a lírikus Komjáthy és Reviczky szorult ki ennek okán a figyelemből, hanem a prózaíró Petelei István, Gozdsu Elek, Asbóth János, holott az ő életművüket a mai irodalomtörténet-írás épp a modern prózairodalom részeként kanonizálja. Ebből a mai nézőpontból állapítja meg Kenyeres Zoltán, hogy a *Nyugat* modernsége tulajdonképpen már legenda: a folyóirat modernsége pusztán a hazai akadémizmussal és a népnemzeti irányzattal szemben mutatkozott meg, de nem volt modern a nemzetközi és a magyar kísérletező irodalmi irányzatokhoz való viszonyában; csak annak adott helyet, ami a szimbolizmustól az expresszionizmusig terjedt⁷⁹.

A nyugatosok irodalomtörténeti nézeteiről szólva figyelmet érdemel Babits Mihály világirodalomról írott történeti munkája is, mely azonban nem az eddig tárgyalt periódusban, hanem később, az 1930-as években született. A mű két részlete – a bevezetése és két fejezete – a *Nyugat*ban is megjelent 1934-ben és 1935-ben.⁸⁰ Babits a kultúráról és az irodalomról alkotott nézeteinek megfelelően, világirodalom-történet írásakor is a felhalmozó értékörzés koncepcióját követte. „Örök értékű remekművekben gondolkodott”⁸¹ – állapítja meg Szegedy-Maszák Mihály. Babits olyan világirodalmi kánont állított fel, melynek meghatározója az ókori görög és latin kultúra.

A *Nyugat* első nemzedékének irodalomtörténeti érdeklődését Schiller Erzsébet úgy összegzi, hogy a megelőző korok műveire, szerzőire tett utalások, a róluk született írások a köré a célkitűzés köré rendeződnek, hogy a folyóirat igyekezett magát a hagyomány folytonosságában láttatni⁸², vagyis legitimációs eszköznél tekintette az irodalomtörténet szempontját bevinni egy olyan orgánumba, mely egyébként a kortárs ízlés alakításának, új irodalmi és művészeti gondolkodásnak, szemléletnek az alapjait próbálta megvetni. Ez a törekvés az önértelmezés szándékával mutatkozott meg, főként a konzervatív kritikával, a nemzeti klasszicizmus irodalomszemléletével szemben.

⁷⁸ Kenyeres Zoltán, im. – p. 11.

⁷⁹ Uo. – p. 12.

⁸⁰ Szegedy-Maszák Mihály, im. – p. 11.

⁸¹ Uo. – p. 11.

⁸² Schiller Erzsébet, im. – p. 138.

A *Nyugat* működésének finansziális háttere

A *Nyugat* kezdettől fogva rangos irodalmi, kulturális fórumnak bizonyult, így stabil olvasóközönséget szerzett magának, melynek köre jól behatárolható volt, illetve mérsékelten, de folyamatosan bővült. Ugyanakkor minden szám megjelenéséért és az előfizetők megőrzéséért meg kellett küzdeni. Mivel a folyóirat üzleti könyvei nem maradtak ránk, nem lehet pontosan megmondani, kik voltak a *Nyugat* olvasói, előfizetői. Farkas Lujza adatközlése szerint, mely Fenyő Miksa szóbeli közlésén alapul, az előfizetők száma az induláskor csekély volt, alig 500 olvasó, de ez a szám néhány éven belül 3000-3500-ra emelkedett.⁸³ Farkas Lujza az olvasóközönséget úgy jellemzi, hogy annak nagy része az intellektuális középosztály, az asszimilálódott zsidóság és a szabadabb szellemű fiatalság soraiból került ki.⁸⁴ Az előfizetők azonban nem tudták volna fenntartani a folyóiratot, ezért az jómódú polgárok anyagi támogatására szorult, így a már említettek szerint például Hatvany Lajoséra és Chorin Ferencére. A támogatók nem vagyongyarapítás céljából vállalták a segítségnyújtást, hanem részesei akartak lenni a szellemi életre nagy hatást gyakorló és rangos kulturális fórum működésének. A *Nyugat Irodalmi és Nyomda Részvénytársaság* megalakulásakor tovább nőtt a támogatók, attól kezdve részvényesek száma. Közéjük tartozott például Lánczy Leó, a Magyar Kereskedelmi Bank igazgatója és Kornfeld Móric, aki esetenként gazdaságpolitikai esszéket adott közre a folyóiratnak.⁸⁵ A *Nyugat* részvényesei legnagyobb részben a Gyáriparosok Országos Szövetségéből kerültek ki, de voltak részvényei Adynak is, a nyugatos írók, költők között egyedül.

A *Nyugat* példányai nem voltak túl drágák. Fenyő Mario adatai szerint 1908-ban az egy évre szóló előfizetés, mely 24 szám árát tartalmazta, 20 korona volt, nem előfizetőknek egy szám 1 koronába került. Ez az utóbbi összeg megfelelt két karzatra szóló színházjegy árának, ugyanakkor egy mezőgazdasági munkás napi bére 1 korona 62 volt.⁸⁶ A folyóirat első néhány száma után olyan anyagi nehézségek jelentkeztek, melyek kétségessé tették a rendszeres kiadást. Ignotusnak sikerült elérnie, hogy a *Nyugat*-ban megjelenhessenek a Monarchia hadügyminisztériumának hirdetései, ami segítette ellensúlyozni a kiadás addigi nehézségeit.⁸⁷ Hatvany tanácsára Ignotus megszerezte Gonda Henrik ügyvéd támogatását is,

⁸³ A *Nyugat* és a századeleji irodalomforduló / Farkas Lujza – Budapest: Gyarmati Könyvnyomtató Műhelye, 1935. – p. 43.

⁸⁴ Uo. – p. 42.

⁸⁵ Fenyő Mario, im. – p. 74.

⁸⁶ Uo. – p. 73.

⁸⁷ A levelezések őszintesége avagy a filológus kategorikus imperatívusza / Buda Attila. In: Szabó B. István, im. – p. 43.

aki mögött egy konzorcium anyagi fedezete állt. A támogatás megtörtént ugyan, de nem működött megfelelően.

A folyóirat példányszámadatainak alakulására hatással voltak olyan események, mint a folyóiratot érintő közéleti illetve sajtóviták, belső feszültséget eláruló konfliktusok. Itt lehet említeni például Ady „duk-duk” – afférját, melyből a költőnek sikerült megsértett barátai, így Hatvany Lajos előtt tisztáznia magát. Ady több, barátaihoz írt magánlevél után ahhoz a megoldáshoz folyamodott, hogy a nyilvánosság előtt is egyértelművé teszi állásfoglalását a *Nyugat* mellett és az *Új Idők* ellen, ahol a sértő hangvételi cikk megjelent. A *Szocializmus* című lapban támadó cikket írt Herczeg Ferenc ellen az önigazolás szándékával. A *Nyugat* elfogadta Ady békülő szándékát. Ennek bizonyítása képpen 1909. június 1-jén Ady-különszámot adtak ki, mely gesztusértékű volt. A *Nyugat* Ady mögé állt, hogy védelmet nyújtson neki az őt ért támadások közepette. A különszám következtében nem csupán Ady népszerűsége nőtt meg, hanem a folyóirat eladott példányainak száma is – akárcsak az elhíresült affér idején.

A másik, a folyóiratot újabb irodalmi-közéleti konfliktus színterévé változtató esemény a Hatvany-Osvát-párbaj volt. A párbaj háttérében a *Nyugat* szerkesztését befolyásoló elvek terén kialakult ellentmondás állt. Osvát Ernő, aki a legaktívabb szerkesztő volt, és aki a leginkább viselte a folyóirat szerkesztésének felelősségét, azt a nézetet képviselte, hogy legyen folyamatos az új tehetségek felkutatása. Az indulás első éveitől sem akart felhagyni ezzel a szándékkal, melynek a jegyében a *Nyugat*ot alapították. Vele szemben Hatvany Lajos, aki amellett, hogy a lap mecénása volt, maga is színvonalas írásokkal gazdagította azt, szerette volna befolyásolni a szerkesztői koncepciót. A már kipróbált és bevált írók, költők, kritikusok publikálást javasolta, mert – nem függetlenül anyagi támogató mivoltától – ebben látta a színvonalas irodalom biztosításának, fenntartásának lehetőségét.⁸⁸ Mivel ezt az álláspontját Osvát nem fogadta el, Hatvany kilépett a *Nyugatról*. Gellért Oszkár a konfliktus kipattanására visszaemlékezve egy Hatvany-vezércikket is említ, mely 1911 augusztusában jelent meg, címe *Irodalompolitika*, és írója búcsúcíkknek szánta.⁸⁹ A cikkben Hatvany leírja azokat a tapasztalatait, melyeket a *Nyugat* kiadójaként szerzett. Ugyanakkor ironikusan megjegyzi, hogy a *Nyugaton* megjelenésre csak azok számíthatnak, akiknek írásai megfelelnek Osvát Ernő ízlésének. Hatvanyt pedig közvetlenül az készítette kilépésre, hogy egy szerkesztői vita kapcsán megtiltották neki, hogy egy évig beleszóljon a folyóirat szerkesztésébe. Erre válaszul eladta a lapot egy üzletembernek, akitől szerkesztői jogot kért a

⁸⁸ Fenyő Mario, im. – p. 81.

⁸⁹ Egy író élete I. / Gellért Oszkár. – Budapest: Bibliotheca Kiadó, 1958. – pp. 263-265.

maga számára. Ezek után Hatvany egy ideig a *Világosság*ba írt cikkeket, melyekben többnyire Osvát *Nyugat*-irányítását támadta, majd Berlinbe ment. Az ellentét a két egykori barát között azonban nem szűnt meg, sőt 1912 őszén párbajhoz vezetett.⁹⁰ A párbaj döntetlen maradt, de Hatvany lemondott a *Nyugat Irodalmi és Nyomda Részvénytársaság* igazgatótanácsi posztjáról, Osvát a *Nyugat* szerkesztője maradt egészen haláláig, de 1912-ben, még a párbaj előtt, több éven át kicserélték a nevét a folyóirat borítóján az Adyéra. Az új laptulajdonos üzletember Magyar Mór volt, aki nem látván kiutat a konfliktusból és nem remélve a befektetett pénz megtérülését, öngyilkos lett. A botrány nem ártott a folyóirat népszerűségének a példányszámadatok tekintetében: megnőtt az előfizetők száma.

Közvetlenül az első világháborút követő időben a *Nyugat*nak állandó bizonytalanságban kellett élnie, többek között pénzügyi tekintetben. 1919 novemberében több mint fél év szüneteltetés után indult újra a folyóirat a román cenzúra-hivatal engedélyezésével.⁹¹ Fenyő Miksa, aki a lap tulajdonosaként vitte tovább a szerkesztést, számról számra megküzdött a megjelenésért. A polgári réteg mecénási támogatása is elbizonytalanodott, majd 1921-ben a *Nyugat* részvénytársaságának alaptőkéje is leértékelődött. A megváltozott politikai helyzetben, az országhatárok megváltoztatásával az olvasók köre csökkent. A *Nyugatot* a háború előttihez képest jóval kisebb területen lehetett terjeszteni. 1919-ben változás történt a folyóirat arculatában is: már nem a *Nyugat* volt a modern magyar irodalom egyetlen fóruma. Az új országhatárokon túlra került nagyvárosokban a fiatal írók a regionálisan szerveződő folyóiratokban kerestek publikálási lehetőséget, mint például a Pozsonyban, majd Bécsben kiadott *Tűzben*, a romániai *Pásztortűzben*, a jugoszláviai *Útban*.⁹² A magyarországi fórumok közül az írók között kedveltnek számítottak az *Est*-lapok, melyek több honoráriumot tudtak fizetni, mint mások. A *Nyugat* indulásakor olyan folyóirat volt, mely meghatározta az irodalmi-kulturális életet. Hozzá hasonló folyóirat nem csak földrajzi, hanem szellemi környezetében sem sok volt. A magyar szellemi életre leginkább hatást gyakorló német-osztrák irodalomban esetleg a német *Die neue Rundschau* említhető, de ez a lap a *Nyugat* indulásának idejére már megszűnt. Irodalomszociológiai szempontból a *Nyugathoz* hasonló lap volt még a szintén 1908-ban, Franciaországban elindított *Nouvelle Revue Française*, mely ugyancsak fennmaradt az első világháború után.⁹³ A *Nyugat* hatására a magyar irodalmi közéletben az 1910-es évek elején megjelentek utánzók: a *Renaissance* 1910-ben, az *Auróra* 1911-ben, a *Május* 1913-ban. Ezek a folyóiratok nem

⁹⁰ Ld. Farkas Lujza, im. – p. 49.

⁹¹ A *Nyugat* „csendes válsága” 1923-ban / Sipos Lajos. In: Szabó B. István, im. – p. 164.

⁹² Sipos Lajos, im. – p. 164.

⁹³ Szabolcsi Miklós, im. – p. 16.

jelentettek nagy konkurenciát, ráadásul néhány szám után meg is szűntek, főként előfizetőhiány miatt, így a *Nyugat* példányszámeladására nem voltak jelentős hatással.

Gellért Oszkár visszaemlékezése szerint a folyóirat az első világháború utolsó két évében olyan magas példányszámban jelent meg, mint korábban még sohasem: 4000 példányt adtak el.⁹⁴ Ez talán annak is köszönhető volt, hogy egyre gyakrabban jelentek meg a folyóiratban háborúellenes írások. Ez azért is beszédes, mert a háború kitörésekor a *Nyugat* még nem alakított ki egyértelmű és egységes háborúellenes álláspontot. Sőt, jelentek meg a lapban háborús lelkesedésről szóló írások, bár Fenyő Miksát rémisztette a háború kitörése, Ady még kitörése előtt elítélte a háborút, akárcsak Babits.⁹⁵ Babitsé volt az első *Nyugatban* megjelent háborúellenes vers, a *Fiatal katona* (1914), majd 1916-ban követte ezt a *Húsvét előtt* és 1917-ben a *Fortissimo*. 1917-ben az utóbbi vers miatt rendőrségi parancsra elkobozták a folyóirat 5. számát vallásellenesség vádjával, holott a vers nyíltan vállalt pacifizmusa lehetett a valódi ok. Szintén elítélte a háborút Szép Ernő, Kaffka Margit, Karinthy Frigyes és Nagy Lajos is. A *Nyugat* vállalt háborúellenességével egyre nőtt az eladott példányok száma.

A háború után azonban a *Nyugat* nem tudta tartani előkelőnek mondható helyzetét a közép-európai környezetben. Az eladható példányok száma körülbelül 800-ra esett vissza. Ezt a példányszámot a folyóirat a gazdasági válság idején produkálta újra – az 1918-19-es visszaesést követő rövid idejű emelkedés után. Nem csupán az európai politikai helyzet megváltozása volt a példányszámcsökkenés oka: Magyarországon 1919-ben kezdett – újra – ellenséges légkör kialakulni a folyóirat körül, de most olyan körökben, akik korábban vállalták vele a közösséget. Négyesy László professzor, akinek szemináriumait több, a *Nyugatban* induló költő látogatta a háború előtt, 1920-ban a *Budapesti Szemlében* diszkrétan „megkérdőjelezte a folyóirat ragaszkodásának őszinteségét a nemzeti jelleghez és az irodalmi hagyományokhoz.”⁹⁶ Több folyóirat is ellenséges volt a *Nyugattal* szemben, így az *Új Nemzedék*, a *Nép*, a *Virradat*, a *Szózat*, a *Cél*. Mind azzal vádolta a *Nyugatot*, hogy felelős az ország szétdarabolásáért.⁹⁷ Sipos Lajos egy Babitsnak írt olvasói levélre is hivatkozik, mely fenyegető, szemrehányó hangon jósolja meg az említett ok miatt a *Nyugat* olvasóközönségének erőteljes csökkenését.⁹⁸

⁹⁴ Egy író élete, I. / Gellért Oszkár – Budapest: Gondolat Kiadó, 1958. – p. 446.

⁹⁵ A *Nyugat* íróinak politikai beállítottsága / Fenyő Mario. In: A *Nyugat* hőskora és háttere, [ford. Gellén József]. – Debrecen: Csokonai Kiadó, 2001. – pp. 107-111.

⁹⁶ Sipos Lajos, im. – p. 164.

⁹⁷ Uo. – p. 165.

⁹⁸ Uo. – p. 165.

A kiadás állandó nehézségeit fokozta, hogy 1920 novemberében a Genius Kiadó, mely a megelőző három évben biztosította a folyóirat létét, jogait átadta a Lantos-féle könyvkereskedésnek. Ez a kereskedés át akarta venni a *Nyugatot* is, de a folyóirat számára igen kedvezőtlen feltételekkel, ezért Fenyő Miksa ehhez nem járult hozzá. A *Nyugat* anyagi nehézségeit nagy részben Fenyőnek kellett megoldania. A folyóirat számai egyre kevesebb oldalon jelentek meg, de a szerkesztők továbbra is fenn akarták tartani az addig elért színvonalat. Gellért Oszkár közbenjárásának eredményeképpen a *Nyugat* nyomtatását néhány hónapon át hitelben vállalta a Hungária Nyomda. Osvát Ernő halála után a *Nyugat* írói, kritikusai, szerkesztői aggodalommal gondolták végig, mi lesz a folyóirat sorsa. A *Nyugat* nem szűnt meg, tulajdonosai, Móricz Zsigmond, Fenyő Miksa és Babits Mihály vitték tovább.⁹⁹

Az 1930-as években továbbra is gondot okozott a stabil előfizetői kör megtartása. A *Nyugat* gazdasági helyzete kilátástalannak tűnt. Az eladott példányszámadatok megtartása, esetleg növelése állandó feladat volt. Móricznak szerkesztői periódusának ideje alatt sikerült rövid időre újra elérni a 2000-es példányeladást. A *Nyugat* azonban fennmaradt. 1932-ben ünnepelte 25 éves fennállását. Az akkori fennmaradás nem csak gazdasági, hanem szellemi-kulturális miliójából fakadó nehézségeire utal Gellért Oszkár visszaemlékező mondata: „A *Nyugat* jubiláris nagygyűlését, amely komoly tanulmányban és humoros műfajban egyaránt kitűnőt nyújtott, Nagy Endre zárta be. S két nap múlva a *Nyugat-Barátok* Körében ő beszélt a napisajtról, amely a *Nyugat* 25 éves jubileumával szemben a legnagyobb közönyt tanúsította. Nem is vártunk mást.”¹⁰⁰

A *Nyugat-Barátok* Köre 1930-ban alakult meg, létrejöttét Móricz közölte a *Nyugat* novemberi számában. Az alapítás egyik célja az volt, hogy a magyar szellemi-kulturális élet olyan rétegét fogja össze, mely a folyóirat előfizetőiből áll. Ezáltal átláthatóbbá vált a folyóiratot olvasók számaránya, az olvasottság; másrészt újra mozgalomjellegűt adott a *Nyugatnak*, mint amelyet az a meginduláskor is képviselt. Szellemi közösséget tudott felmutatni a lap a nehézségek ellenére is. Volt ennek az ötletnek más célja is: a baráti kör minden olyan tagja, aki egy új előfizetőt szerzett, tíz pengő értékű dedikált könyvet kapott ajándékba Fáy Dezső ex-librisével.¹⁰¹ A folyóirat és a baráti kör tulajdonképpen egymást népszerűsítette. 1931-ben *A Nyugat-Barátok köre Fényképei* címmel fényképeket készítettek és adták el névaláírással.¹⁰²

⁹⁹ Egy író élete II. / Gellért Oszkár. – Budapest: Gondolat Kiadó, 1962. – pp. 146-147.

¹⁰⁰ Uo. – p. 254.

¹⁰¹ Uo. – p. 312.

¹⁰² Uo. – p. 316.

A népszerűsítő próbálkozások ellenére a *Nyugat* anyagi nehézségei tartósak és egyre súlyosabbnak bizonyultak. 1933-ban, amikor Móricz mérleget készített Gellért Oszkárral, nagyon nagyok voltak az adósságok többek között a nyomda, a papírkereskedők felé és bizományba eladott könyvek miatt. A folyóirat adósságait az is kimutathatóan növelte, hogy éveken át nem fizetett saját szerkesztőinek; de utólag Móricz, Babits és Fenyő is lemondott erről az összegről. 1933-ra az előfizetők száma is erőteljesen lecsökkent: körülbelül 700-an voltak.¹⁰³ Móricz lemondott a *Nyugat*-részvényeiről, erre kérte Fenyő Miksát is, aki ezzel egyetértett, majd pedig Gellért Oszkár is ezt tette. Gellért át akarta adni az összes részvényt Babitsnak, hogy legyen ő az egyedüli tulajdonos. Babits ebbe nem egyezett bele. Rábeszélte Gellértet, hogy vigyék tovább ketten a *Nyugatot* úgy, hogy legyenek a részvények Gellért Oszkár tulajdonában, ő pedig vállalja a szerkesztést, lemondva saját tulajdonjogáról is Gellért javára. Ezt a szerződést 1936-ban további érvényességig meghosszabbították.¹⁰⁴

A *Nyugat* az állandó nehézségek ellenére alapítása óta folyamatosan megjelent. A folyóirat Babits halálával szűnt meg, mert 1941-ben a lapengedélyek a szerkesztő nevére szóltak. Az Illyés Gyulának kiadott engedély még életbe lépése előtt érvényét veszítette az előző szerkesztő halálával. A *Nyugat* könyvkiadóját ez a hivatalos szabály nem érintette, az tovább működhetett. Ez lehetővé tette, hogy Illyés Gyula a *Nyugat* kiadásában Babits emlékkönyvet szerkeszthessen. A *Nyugat* szellemiségének örököse már egy új folyóirat lett, a *Magyar Csillag*. A minisztérium sajtóosztálya 1941. október 1-jétől engedélyezte a lapot, mely a *Nyugat* Mikes-emblémájával jelent meg. A *Nyugat* könyvkiadója anyagilag lehetővé tette a *Magyar Csillag* elindulását és működését.¹⁰⁵

¹⁰³ Uo. – p. 339.

¹⁰⁴ Uo. – pp. 340-341.

¹⁰⁵ Uo. – p. 644.

Fordulatok a *Nyugat* működésében

A *Nyugat* a köztudatban mára legendássá vált. A folyóiratra úgy emlékezünk, mint egy irodalmi-művészeti-kritikai folyamat elindítójára, és hajlunk arra, hogy fennállása alatt végig változatlanoknak tartsuk. Címét hozzákapcsoljuk a magyar irodalmi modernség kezdetéhez, és annak jegyében gondolunk rá egészen a lap megszűnéséig. Az „örök Nyugat” változatlanságának tévhitére azonban figyelmeztetnek bennünket az irodalomtörténészek, illetve az olvasók is eljuthatnak ennek belátásáig, ha végigolvassák vagy esetleg végiglapozzák a folyóirat számait az elsőtől az utolsó évfolyamig. Az olvasók annál inkább megtehetik ezt, mert a *Nyugat* összes száma hozzáférhető digitalizált formában az interneten vagy CD ROM-on. A folyóirat változatlanságának legendáját táplálhatja a borító hagyományozódó szecessziós motívumrendszere, a Mikes-plakett, mely a *Nyugat* emblémája lett, valamint olyan szerkesztők, írók, költők állandó jelenléte, mint Osvát Ernő, Gellért Oszkár és Babits Mihály.

Az állandóságot az irodalomtörténet-írás többek között úgy ellenpontozza, hogy a folyóirat történetének három nemzedékéről beszél. Az 1920-as években jelennek meg azok a költők és írók a lapban, akik a második nemzedéket képviselik, így például Illyés Gyula, Erdélyi József, Déry Tibor, Szabó Lőrinc, Németh László. Többen közülük azonban nem sokáig maradtak a *Nyugat* körén belül, ami szintén cáfolhatja a folyóirat változatlanságának legendáját. Számukra a *Nyugat* fontos, például a pályakezdésben gesztusértékű mozzanat volt. Babits támogatásának, irodalmi tekintélyének és emberi nagyságának illetve a *Nyugat* által képviselt irodalmi presztízsértéknek állít emléket például Szabó Lőrinc a *Tücsökzenében*:

„Mit láttam benned? Hóst, szentet, királyt.

Mit láttál bennem? Rendetlen szabályt.

Mit láttam benned? Magam végzetét.

Mit láttál bennem? Egy út kezdetét.

Mit benned én? Gyászt, magányt, titkokat.”

Mit bennem te? Dacot és szitkokat.”¹⁰⁶

A generációváltás a *Nyugatban* jól észlelhető volt, melyre maguk az érintettek is reagáltak. Németh László a folyóirat 1931 / 10. számában közölte *Egy új nemzedék esztétikája* című írását. Sorozatnak szánta a cikket, mely „a rohamosan bontakozó új írónemzedék

¹⁰⁶ Részlet a *Tücsökzene* 243. Babits című verséből.

vezéralakjaival szemben keres közös kritikai kiindulópontot”.¹⁰⁷ Németh László véleménye szerint az 1908-as a magányosok nemzedéke, művészetüket az egyéniség-kultusz határozza meg, az újra pedig sokkal inkább jellemző az egynemű ízlés.¹⁰⁸ A cikksorozatban összegyűjti az új nemzedék íróinak neveit: Erdélyi Józsefét, Pap Károlyét, Illyés Gyuláét, Szabó Lőrincét, Tamási Áronét, Halász Gáborét. Mindnyájukról portrét írt.¹⁰⁹ Ugyanakkor a folyóirat nem maradhatott egyedüli fóruma ezen szerzők írásművészetének. Szabó Lőrinc és Németh László később saját folyóiratot is szerkesztett. Németh László a *Tanút*, Szabó Lőrinc a *Pandórá*t. Bár ezek nem voltak olyan hosszúéletűek, mint a *Nyugat*, de a sokféleség igényét képviselték a magyar irodalomban. Az 1930-as években tovább nőtt a folyóiratok száma. Megjelent a népies irodalom lapja, a *Válasz* (1934) és az urbánusok lapja *Szép Szó* (1936) címmel. Mindkettő 1938-ig működött.

A *Nyugat* életének 1925 elejétől kezdődő periódusát maga Gellért Oszkár is új korszaknak nevezi.¹¹⁰ Az új korszak kezdetét a folyóirat 1925 szeptemberében szerkesztőségi cikkben jelentette be. A cikk összegzi a *Nyugat* feladatvállalását a múltban, és kijelöli azokat a célkitűzéseket, melyeket a jövőben meg akar valósítani: „A *Nyugat* eddig irodalom-termelő folyóirat volt. A modern magyar irodalom csaknem minden jelentékenynek elismert írója a *Nyugat* tizennyolc évfolyamának köteteiben ébredt önmagára [...]. [...] A *Nyugat* a jövőben is híven akarja teljesíteni tehetség-felszabadító hivatását. Tovább keresi a fiatal erőket, pályázatok kiírásával is. [...] Élénk és szoros kapcsolatot akarunk a nyugati kultúrával. [...] A *Nyugat* eddig havonta egyszer jelent meg, száz oldalas füzetben, októbertől havonta kétszer jelenik meg s minden száma ugyancsak száz oldal lesz.”¹¹¹ Az új célkitűzések megfogalmazása reflektál a régiekre, és meg akarja erősíteni az induláskor kijelölt elveket, hisz azok folytathatóságában. A külföldi irodalom közvetítését továbbra is fontosnak tartó folyóirat közli Romain Rolland színművét, *A szerelem és halál játékát*, Paul Claudel drámáját, a *Violaine*-t, kiadják Dosztojevszkij irodalmi hagyatékából az addig ismeretlen elmélkedést Krisztusról, mely ez előtt még oroszul sem jelent meg, valamint Goncsarov egy kéziratát, melyben Turgenevet és Flaubert-t azzal a váddal illeti, hogy őt magát plagizálták.¹¹²

¹⁰⁷ Egy író élete II. / Gellért Oszkár. – Budapest: Gondolat Kiadó, 1962. – p. 229.

¹⁰⁸ Uo. – p. 229-230.

¹⁰⁹ Hevesi András a *Nyugat* 1932 / 9-10. számában *Az új anthológia* című cikkében vitatkozik Németh László cikksorozatával. Véleménye szerint a Németh László által képviselt nézőpont, vagyis az, hogy a régi nemzedék a zseni-esztétikát képviseli, az új pedig a mű-esztétikát, nem alkalmas a nemzedékek közötti határ meghúzására. In: Egy író élete II. / Gellért Oszkár, im. – p. 269.

¹¹⁰ Szabolcsi Miklós hozzászólása a *Nyugat*-vitához, In: *Vita a Nyugatról*, [szerk. Kabdebó Lóránt]. Budapest: Petőfi Irodalmi Múzeum, 1973. – p. 163.

¹¹¹ A cikket teljes szövegével közli Gellért Oszkár visszaemlékezéseiben: *Egy író élete I.* / Gellért Oszkár, im. – pp. 464-466.

¹¹² *Egy író élete I.* / Gellért Oszkár, im. – p. 471.

Szabolcsi Miklós a *lassú elfáradás*¹¹³ időszakának tartja ezt a periódust. A folyóirat megpróbálja visszaszerezni korábbi, főként az első világháború előtti irodalmi-művészeti szerepét és olvasottságát, népszerűségét. A *Nyugat* által a háború előtt képviselt értékrend felelevenítése céljából 1925-ben újraszervezték a tanácsköztársaság idején betiltott Vörösmarty Akadémiát, melyet 1918-ban többek között Hatvany Lajos javaslatára hoztak létre a *Nyugat* körébe tartozó írók. Akkor a Petőfi Társaság konzervativizmusa ellenében képviselték az új irodalmat, 1925-ben pedig saját megújulásuk és az irodalmi értékrend folytonosságának megteremtése volt a cél. A Vörösmarty Akadémiának a *Nyugattal* való összefonódását már az is jelezte, hogy elnöke Babits Mihály lett, valamint az újjászervezett intézményt megbízták a *Nyugat* novellapályázatának elbírálásával. A bírálóbizottságot Gellért Oszkár, Kosztolányi Dezső és Osvát Ernő alkotta.

A folyóirat az 1925 utáni években egyre inkább az új klasszicitás programját képviselte, melynek kialakításában fontos szerepe volt Babitsnak. Főként az ő esszéi, mint például az *Új klasszicizmus felé* és *Az írástudók árulása* formálták a folyóirat ízlésirányát, esztétikai-poétikai koncepcióját. Az ekkor felfedezett fiatal tehetségek már nem akartak huzamosabb ideig egyedül a *Nyugat* köréhez tartozni, saját hangjuk megtalálása már nem kötötte őket tartósan ugyanahhoz a fórumhoz.

A szerkesztési elvekben fordulatnak nem, de közjátéknak mindenképpen nevezhető Móricz Zsigmond szerkesztői periódusa, mely 1929 és 1933 közé esett. Ez az időszak a már említett Babits-Móricz-ellentét jegyében telt. Móricz szerkesztési elvként akarta érvényesíteni társadalmi problémák iránti érzékenységét, közéleti, szociálisan elkötelezett irodalmat akart képviselni. Babits ezzel szemben klasszicitásra törekedett és a folyóirat hagyományait akarta továbbvinni. Létezett egy megegyezés a két szerkesztő között, mely szerint Móricz a szépprózai közlemények, Babits a versek és a kritikai rovat felelőse, a tanulmányokról pedig felváltva döntenek. Ez a megegyezés azonban csak nehezen volt betartható, gyakran Gellért Oszkárnak kellett felelős szerkesztőként a viták rendezésében segítenie.¹¹⁴

Az 1933 és 1935 közötti időszakot Szabolcsi Miklós a belső körre való visszahúzó idejének nevezi.¹¹⁵ Az 1933 / 5. számban jelent meg Babits *A halhatatlanság halála* című programadó írása, mely pesszimizmusra utaló tézissel indul: „A magyar író halálra van ítélve.” A zárlat azonban a lélek és a nemzeti irodalom hősiek küzdelmének jegyében mégis meghirdeti az áldozatvállalás parancsát a szabad irodalom és gondolkodás halhatatlanságáért. A *Nyugat* ebben az időszakban utat enged a népi írói mozgalom néhány képviselőjének, Illyés

¹¹³ Szabolcsi Miklós, im. – p. 163.

¹¹⁴ Egy író élete, II. / Gellért Oszkár, im. – p. 155.

¹¹⁵ Szabolcsi Miklós hozzászólása *Nyugat-vitához*. In: A *Nyugat-vita*, [szerk.: Kabdebó Lóránt], im. – p. 164.

Gyula szerepe egyre nőtt a lapban. Ugyanakkor ebben a periódusban újra felerősödtek a *Nyugatot* ért támadások, ezúttal azért, mert hol konzervatívnak, hol liberálisnak tartották.

A *Nyugat* harmadik nemzedékének írói között említhetjük Jékely Zoltánt, Rónay Györgyöt, Németh Lászlót, Szentkuthy Miklóst, Vas Istvánt, Radnóti Miklóst, Ottlik Gézát, Weöres Sándort. Az 1936-ot követő évek Szabolcsi Miklós szavaival élve ismét „felfelé menő korszak”¹¹⁶ a folyóirat történetében. Ez köszönhető egyrészt annak, hogy a *Válasz* kimerülőben volt, és 1938-ban meg is szűnt, a *Szép Szó* pedig elsősorban a publicisztikai tevékenységre fektetett hangsúlyt, a szépirodalmi anyagot szinte csak kísérő jelenségnek tekintette a lapban. Bár a *Szép Szó* is a demokratikus szabadságjogok és a humanista eszmék védelmében szólalt meg, mint a *Nyugat*, amit különösen indokoltta tett a korabeli társadalmi-politikai helyzet alakulása. A *Nyugat*nak másrésztől azért is volt konkurense a *Szép Szó*, mert az Fejtő Ferenc célkitűzése szerint a régi, az 1908-ban induló *Nyugat*nak az irányvonalát akarja folytatni a megváltozott körülményeknek megfelelően. Szerkesztői, alapítói között pedig ott volt Ignóus unokája, Ignóus Pál. Az irodalmi köztudatban a név a folytonosság illetve az újrakezdés jele.

1936-tól megerősödött a *Nyugat*nak a szerepe a társadalom humanista elkötelezettségének kialakításában és erősítésében. A lap fontosnak tartotta, hogy a szépirodalom eszközével állást foglaljon a társadalmi-politikai szélsőségekkel szemben. Radnóti Miklós volt ebben az időben az egyik olyan költő, akitől egyre több művet közöltek.

Mindemellett a szerkesztők nem utasították el azoknak a műveknek a közlését, melyek a népies irodalom, a szociográfia irányát képviselte. Az 1936. júniusi számban Babits méltatta Illyés Gyula *Puszták népe* című művét: „Milyen valószínűtlen volt hogy akadjon valaki, aki képet rajzol ennek a titkos mélységnek belső életéről! Illyés talán az egyetlen ember, aki erre vállalkozhatott. [...] Illyés cselekedete az, hogy bevilágít ebbe a rettenetes mozdulatlanságba, mint aki reflektorfényt vetít a tengerfenék titkai közé. Ehhez költő kellett: a száraz statisztika vagy szociográfiai adatok sötétben hagynának.”¹¹⁷

A 30-as évek második felében a folyóiratnak szembe kellett néznie azzal, hogy az első nemzedék képviselői már nem vihetik tovább a lapot. Ekkorra már elbúcsúztak Ady Endrétől, Tóth Árpádtól, Kaffka Margittól, Kuncz Aladártól. Az 1936. decemberi *Nyugat*-szám Kosztolányi-émlékszám lett. A lap tisztelgett az első nemzedék egyik kiváló írója, költője előtt. Babits emlékező írása nem csupán az irodalmi tekintélynek, hanem a barátként tisztelt és szeretett pályatársnak is szól. Az írás nem csupán méltatást tartalmaz, hanem beilleszti

¹¹⁶ Uo. – p. 165.

¹¹⁷ *Nyugat*, 1936. / 6. szám

Kosztolányit a magyar irodalom történetébe is. A lezárult életmű megkívánja az áttekintést, amit Babits nem akart személyes kötődések nélkül megírni. Cikke számvetés saját pályájával is, a Kosztolányival közös irodalomalkító munkával is. Az írás megnevezi azokat a Kosztolányi-műveket, mint például *A Szegény kisgyermek panaszeit* és a *Pacsirtát*, melyek a magyar irodalomban már a kortársak számára nyilvánvalóvá tették írójuk korszakformáló és irodalomtörténetileg is maradandó jelentőségét. Babbitson kívül emlékezik még a pályatársra többek között Gellért Oszkár, Schöpflin Aladár, Karinthy Frigyes, Füst Milán, Rédey Tivadar, Török Sophie, Radnóti Miklós. Az írások alkalmat adnak arra is, hogy a *Nyugat* szerzői, irodalomkritikusai végigtekintsenek a folyóirat történetén az indulás függvényében.

A 30-as évek második felében sem szűnik meg a folyóiratnak az a szándéka, hogy fiatal tehetségeket kutasson fel. 1937-ben a januári számban Illyés Gyula már társszerkesztő lett. Feladata az volt, hogy képviselje az új generáció törekvéseit.¹¹⁸ A *Nyugat* folytatta a könyvkiadást is. Így például Gellért Oszkár támogatásával jelent meg Illyés Gyula *Petőfi*-monográfiája, Tabéry Géza regénye, a *Fekete ablak* is a *Nyugat* kiadása. Halász Gábor engedélyt kapott Babbitstól arra, hogy az 1937. áprilisi számban megjelenhessen *A líra ellenforradalma* című tanulmánya. Babits azonban fontosnak tartotta kijelenteni, hogy Halász Gábor írása nem a *Nyugat* véleményét formálja meg, pusztán támogatható, de magánvélemény, mivel túl korai lenne még a legfiatalabb írók és költők köréről új nemzedékként beszélni és irodalomtörténeti helyet kijelölni számukra.¹¹⁹ Halász Gábor tanulmányáról az utókor szemszögéből mégis elmondhatjuk, hogy szerzője kiváló megfigyelőkészséggel és irodalomértéssel rendelkezett, ugyanis az általa említett fiatal költők, mint Jékely Zoltán, Radnóti Miklós, Devecseri Gábor, Weöres Sándor tényleg emlékezetesek lettek, és életművük része lett magyar irodalomtörténet klasszikusainak.

Az új irányok keresése mellett folytatódik a visszatekintés is, főként a hagyományteremtés jegyében. Az 1937. januári szám vezércikkében szó van arról, hogy Babits Mihály, Gellért Oszkár és Schöpflin Aladár közösen készül megírni egy könyvet *A magyar irodalom története a XX. században* címmel. Az irodalomtörténetet végül Schöpflin Aladár egyedül írta meg. A januári szám vezércikke a folyóirat történetének elmúlt harminc évről is megemlékezik. Az áttekintés után a szerkesztők megerősítik a *Nyugat* kezdetektől meglévő célkitűzését: "A harminc esztendő eredményeiből önbizalmat és hitet merítünk eljövendő munkánkra, amelynek célja ugyanaz, mint az induláskor volt: a nyugat-európai kultúrába illeszkedő magyar irodalomért dolgozni."¹²⁰ A világirodalom nyomon követése is

¹¹⁸ Egy író élete II. / Gellért Oszkár, im. – p. 491.

¹¹⁹ Uo. – pp. 497-498.

¹²⁰ Harmincadik évfolyam /A *Nyugat* szerkesztői. In: *Nyugat*. – 30. évf. 1. sz. (1937), p. 1.

fontos feladat maradt, ami megmutatkozott például abban, hogy a szerkesztők figyelemmel kísérték a legújabb művek megjelenését, vagy már korábban született művek magyar nyelvű fordításainak elkészülését, és könyvismertető, recenzió formájában tudósítottak róluk az olvasóknak. Így például Babits üdvözölte a Gyergyai Albert *Proust*-fordítását.

Gellért Oszkár öccsének, Gellért Hugónak a halála is emlékezésre, számvetésre és a lapkiadás finanszírozásának átgondolására is készítette a folyóirat szerkesztőit, szerzőit. Övé volt a szerkesztőségben a könyvelés feladata, annak ellenőrzése, a szerzői honoráriumok rendezése, a könyvkiadás nyomon követése. Mindemelllett irodalomértő munkatársa volt a lapnak. Halála után a *Nyugat* szerkesztői nem tudtak egyedül megbirkózni azzal a feladattal, amely a folyóirat könyvkiadó tevékenységét jelentette. Gellért Oszkárnak külső segítséget kellett kérni, a *Grill Kiadó*t. Ezzel a segítséggel jelenhetett meg a *Proust*-fordítás és Schöpflin Aladár irodalomtörténete. Hamarosan azonban sikerült megoldást találni a *Nyugat* könyvkiadói munkájának megszervezésére és saját kézben tartására Gellért Oszkár egyik mérnök barátjának személyében, így nem kellett lemondani a saját könyvkiadásból származó bevételekről, melyek hiányában a lap működésképtelenné vált volna.

A *Nyugat* utolsó éveiben egyre gyakrabban jelennek meg a kortársakhoz kapcsolódó irodalomtörténeti számvetések, melyek egyben baráti elismerő gesztusokat is tartalmaznak. Amikor az *Athenaeum Kiadó* gondozásában elindult *Babits Mihály összegyűjtött munkáinak* 10 kötetre tervezett kiadása, Szerb Antal írt róla cikket. Ebbe az írásba is vegyül vallomás, ugyanakkor Szerb Antal irodalomtörténeti nézőpontból is beszél Babitsról. A hagyománykövető és az irodalmat megújító szerepet tulajdonítja neki, valamint korának szellemi vezérét látja benne: „A művészettörténészek azt tanítják, hogy a római II Gesù-templom volt az első barokk székesegyház és azok a barokk templomok, amelyek idővel az egész katolikus világot elborították, mind az II Gesù leszármazottjai. [...] Mai magyar írnudásunk II Gesúja Babits Mihály költészete. [...] Ő nem szakított a régivel, hanem megújította azt. [...] Babits Mihály költészetében a magyar kultúra új szintézisre jutott egy új Európával.”¹²¹ Babitsról 1938-ban Halász Gábor is írt cikket *Babits, az esszéíró* címmel, melyben a tudós költőt, a *poeta doctus*t és a *homo moralis*t egyszerre méltatja.

József Attila nem tartozott a *Nyugat* körébe. Pályakezdésének sokáig elhúzódó útkeresése, költészetének sokféle hangja miatt a *Nyugat* szerkesztői nem ismerték fel benne a támogatásra váró tehetséget, bár költészetének első darabjai a *Nyugat* költőinek, így Juhász Gyulának, Kosztolányinak, Adynak a hatását mutatják. A folyóirat 1923-ban még közölte első verseit, valamint Ignotus az 1926 / 18. számban megjelent *Vers és verselés* című

¹²¹ *Nyugat*, 1937. / 10. szám

tanulmányában megemlíti, dicséri és teljes szövegével idézi József Attila *Tiszta szívvel* című versét. Mindennek ellenére József Attilát a szerkesztők nem tudták beilleszteni a folyóirat koncepciójába, ezért mellőzték őt, amit a költő mindig is keserűen sérelmezett. József Attila halálakor azonban kötelességüknek tartották a megemlékezést. Gellért Oszkár visszaemlékezései szerint már nyomdában volt a folyóirat 1937. decemberi száma, amikor Illyés Gyula hozta a hírt a szerkesztőségbe, hogy József Attila meghalt. Ekkor Gellért Oszkár leállította a nyomdagépeket, hogy a decemberi számba bekerülhessen Illyés Gyulának a költőre emlékező cikke.¹²²

A *Nyugat* mindig törekedett a sokféleségre és a megújulásra. 1937-ben a februári számtól kezdve új rovatot indított, az *Őrjáratot*. Ez a rovat mottója szerint írói naplójegyzetként akar funkcionálni: „Mindaz, amit egy író naplójába való feljegyzésre érdemesnek tart; az irodalomhoz tartozik. Az irodalmi kritikát közvetlenül az életre is lehet alkalmazni. Néha kötelesség.”¹²³ Itt jelent meg például Babits írása *Thomas Mann nyílt leveléről*, az *Erdélyi Helikon* legújabb füzetéről. Babits mellett a legtöbb naplójegyzetszerű cikket Illyés Gyula írta, mint például egy Petőfi-est cenzúra által betiltott verseiről, vagy itt kritizálja a falukutatás ellen irányuló tiltásokat.

Az 1941. évi augusztusi szám volt az utolsó *Nyugat*-szám. Babits halálával ugyanis megszűnt a lapengedély. A folyóirat könyvkiadójára ez nem vonatkozott, így Illyés Gyula vállalkozott arra, hogy megszerkessze a *Babits Emlékkönyvet*. Babitsot a pályatársak írásaikkal búcsúztatták. A folyóirat szellemiségét is tovább akarták vinni, ezért felvetődött egy új lap alapításának gondolata. A miniszterelnökség sajtóosztályától kellett erre engedélyt kérni. Az új folyóirat a *Magyar Csillag* lett, főszerkesztője pedig Illyés Gyula, de a borítón szerepelt Schöpflin Aladár neve is. A *Magyar Csillag* 1941. október 1-jétől jelenhetett meg, és 1944 áprilisáig működött, címlapján a Mikes-plakettől készült rajz fényképével, ezzel is jelezve a *Nyugathoz* való kötődését.

¹²² Egy író élete II. / Gellért Oszkár, im. – p. 520.

¹²³ Őrjárat / Babits Mihály. In: *Nyugat*. – 30. évf. 3. sz. (1937)

Összegzés

A *Nyugat* folyóirat történetéről születő írások mindig felvetik azt a kérdést, hogy milyen szerepe volt a folyóiratnak a XX. századi magyar irodalom megújulásában, illetve mennyire is volt a folyóirat újító. Nem csak irodalomtörténészek, de írók és költők is foglalkoznak ezzel a gondolattal – különösen a folyóirat alapításának 100. évfordulója alkalmából. A *Holmi* 2008 januárjában megjelent száma *Nyugat*-szám. Itt olvashatjuk például Márton László tanulmányát *Egy égtáj évfolyamai* címmel¹²⁴. Az írás összeveti a *Nyugat* újító törekvéseit az avantgárd újításával. Ebből az összehasonlításból a szerző olyan következtetést von le, hogy az újítás lehetősége és mértéke nem független az éppen hivatalosnak tekintett irodalmi ízléstől. A *Nyugat* indulásakor viszonylag könnyen tudott átütő és meglepően új ízlést, irodalmat hirdetni, mert a korabeli népnemzeti irodalom már dogmatikusan megmerevedett, az irodalomfelfogás megújulásra kész volt. Ezzel ellentétben a Kassák által képviselt avantgárd részben azért sem tudott magának széles táborot toborozni, mert a *Nyugat* immár hivatalossá vált ízlésiránya épp akkor nyert olyan stabilitást, hogy egy újabb és radikálisabb változás nem hozhatott újabb, hosszú távra és széles körben elfogadható fordulatot. Ugyanakkor az avantgárd meg nem alkuvó radikális szellemisége nélkülözte azt a hagyományhoz való kötődést, amit a *Nyugat* nem utasított el. A hagyomány és az újítás összhangja tehát meghatározza egy-egy irányzat, irodalmi-művészeti fórum fennmaradásának lehetőségét.

A *Nyugat* körül az irodalomtörténetben kultusz alakult ki. Schiller Erzsébet megállapítása szerint a *Nyugat*-kultusz eredete többek között maga az irodalomtörténet-írás, ugyanis a folyóirat megjelenését nagy kezdetként legendásítja, valamint egy egész kort egy folyóiratról nevez el *Nyugat-korszak*nak. A folyóirat kultuszáról szóló tanulmány maga is részesévé akar válni a kultusz fenntartásának, ezért azt a gesztust gyakorolja, hogy lemásolja a *Nyugat* első számának címlapján olvasható szerkesztői névjegyzéket és a tartalomjegyzéket¹²⁵. Ezzel a gesztussal megerősíti, hogy a kultusz oka tényleg a kezdet nagyságában keresendő, hiszen az első számnak állít emléket, mint ahogyan általában a *Nyugatról* szóló írások, iskolai tankönyvek is az első szám jellemzésével foglalkoznak.

A *Nyugat* indulásakor már a kortársak felismerték a folyóirat különlegességét és nagyszerűségét. Schein Gábor megállapítja, hogy Kiss József, a *Nyugat* előtti évek egyik rangos folyóiratának, a *Hétnék* a szerkesztője felismerte, hogy az 1908-ban megjelent

¹²⁴ Egy égtáj évfolyamai / Márton László. In: *Holmi*. – 20. évf. 1. sz. (2008), pp. 9-12.

¹²⁵ A *Nyugat* első száma / Schiller Erzsébet. In: *Holmi*. – 20. évf. 1. sz. (2008), pp. 21-37.

folyóirattal régi és új irodalom erői feszülnek majd egymás ellen. Schein Gábor rámutat arra is, hogy az irodalmi élet megújulása új esztétikai elveket, valamint az irodalomértelmezés fogalomtárának teljes kicserélődését hozta magával. Szépirodalom és kritika nyelve együtt, párhuzamosan változott. Kiss József személye és költészete pedig a konzervatívok és az újítók ütközőpontja lett. Mindkét fél saját irányának képviselőjét akarta látni benne. A hivatalos irodalmi közélet akkoriban ünnepelte Kiss József írói jubileumát, az ünneplést pedig megpróbálták arra használni, hogy a költőben a nemzeti klasszicizmus képviselőjét láttassák. Az újító irodalomfelfogás képviselői pedig már a modernizálódó városi kultúra költőjét látták benne, aki közelebb áll hozzájuk, mint a konzervatívokhoz.¹²⁶

A *Nyugat*-évforduló alkalmából történtek olyan próbálkozások is, melyek eddig még ismeretlen dokumentumok feltárását tűzték ki célul. Gréczi Emőke a *Holmi* hasábjain vállalkozott arra, hogy közreadjon egy részletet egy forrásfeltáró munka eredményeiből. Kiss Ferenc kéziratgyűjteményéből válogatott anyagot közöl, melyben találhatóak az első nemzedék íróinak egymáshoz fűződő viszonyairól árulkodó relikviák. Olvashatjuk például Rippl-Rónai József kéziratban maradt levelét Móricz Zsigmondhoz, Móricz Zsigmondnak Kaffka Margit sírjánál tartott gyászbeszédét, Karinthy Frigyes kéziratban maradt levelét Babits Mihályhoz.¹²⁷

A *Nyugat* kapcsán leginkább Babits személyét tartja meghatározónak az irodalomtörténet. A költő pályafutása ugyanis szinte egybeesik a *Nyugat* működésével. Rába György úgy mutatja be Babitsot, hogy személyében elválaszthatatlannak tartja a magánembert, a költőt, az írókat és a szerkesztőt. Életműve hatalmas műveltségű és a művészetnek, az irodalomnak elkötelezett emberre vall. Termékeny és folyton megújuló írásművészete együtt halad a *Nyugat* megújulásával és hagyományteremtésével.¹²⁸

A *Nyugat* utolsó száma és az azt követő *Babits Emlékkönyv* is táplálja a folyóirat körül szövődő legendát. A szerzők utoljára szerepelnek az irodalmi közéletben nyugatosokként. Többnyire olyan szerzők írják ezeket a számokat, akik már elődökként és hagyományteremtőkként viszonyulnak a régi *Nyugathoz*, valamint ugyanígy emlékeznek az annak működését végigkövető Babitsra. Így láttatja őket Fráter Zoltán is *Olvasni, sorok között* című tanulmányában.¹²⁹

A *Nyugat* irodalomtörténeti jelentősége mindig elválaszthatatlan marad legendás, korszakteremtő szerepétől, melyet egy-egy évforduló továbbtáplál.

¹²⁶ Az irodalmi modernizáció pillanatfelvétele a *Nyugat* megindulásakor / Schein Gábor. In: *Holmi*. – 20. évf. 1. sz. (2008), pp. 37-48.

¹²⁷ A *Nyugat* körül / Gréczi Emőke. In: *Holmi*. – 20. évf. 1. sz. (2008), pp. 65-70.

¹²⁸ Babits, a hétköznapi ünnepek költője / Rába György. In: *Holmi*. 20. évf. 1. sz. (2008), pp. 79-84.

¹²⁹ *Olvasni, sorok között* / Fráter Zoltán. In: *Holmi*. 20. évf. 1. sz. (2008), pp. 147-154.

Irodalomjegyzék

1. Bednatics Gábor: „Költői” képek: Adalékok két zárványszerű költői életműhöz. In: Induló modernség – kezdődő avantgárd, [szerk. Bednatics Gábor, Eisemann György]. – Budapest: Ráció Kiadó, 2006. – pp. 31-50.
2. Bíró Ferenc: A felvilágosodás korának magyar irodalma. – Budapest: Balassi Kiadó, 1998.
3. Buda Attila: A levelezések őszintesége avagy a filológus kategorikus imperatívusza. In: A Nyugat-jelenség (1908-1998), [szerk. Szabó B. István]. – Budapest: Anonymus Kiadó, 1998.
4. Dezsényi Béla: A magyar hírlapirodalom első százada : 1705-1805. – Budapest: Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtára, 1941.
5. Dezsényi Béla: A magyar sajtó 250 éve. – Budapest: Művelt nép, 1954.
6. Farkas Lujza: A Nyugat és a századeleji irodalomforduló. – Budapest: Gyarmati Könyvnyomtató Műhelye, 1935.
7. Fenyő Mario: A Nyugat hőskora és háttere, [ford. Gellén József]. – Debrecen: Csokonai Kiadó, 2001.
8. Gellért Oszkár: Egy író élete I. – Budapest: Bibliotheca Kiadó, 1958.
9. Gellért Oszkár: Egy író élete II. – Budapest: Gondolat Kiadó, 1962.
10. Illés Sándor: Az induló Nyugat és a szecesszió. In: A Nyugat-jelenség (1908-1998), [szerk. Szabó B. István]. – Budapest: Anonymus Kiadó, 1998.
11. Kenyeres Zoltán: Nyugat-legendák és az etikai esztétizmus. In: A Nyugat-jelenség (1908-1998), [szerk. Szabó B. István]. – Budapest: Anonymus Kiadó, 1998.
12. Kulcsár Szabó Ernő: Törvény és szabály között: Az elbeszélés mint nyelvi-poétikai magatartás a harmincas évek regényeiben. In: Uő.: Beszédmód és horizont, Formációk az irodalmi modernségben. – Budapest: Argumentum Kiadó, 1996. – pp. 61-99.
13. Schiller Erzsébet: „Szimat és ízlés”: A Nyugat magyar irodalomtörténeti hagyományképe 1908-1914. – Budapest: Ister Kiadó, 2005.
14. Sipos Lajos: A Nyugat „csendes válsága” 1923-ban. In: A Nyugat-jelenség (1908-1998), [szerk. Szabó B. István]. – Budapest: Anonymus Kiadó, 1998.
15. Szabolcsi Miklós hozzászólása a Nyugat-vitához. In: Vita a Nyugatról, [szerk. Kabdebó Lóránt]. – Budapest: Petőfi Irodalmi Múzeum, 1973. – pp. 162-169.
16. Szabolcsi Miklós: A Nyugat helye a világirodalomban. In: A Nyugat-jelenség (1908-1998), [szerk. Szabó B. István]. – Budapest: Anonymus Kiadó, 1998.
17. Szegedy-Maszák Mihály: A Nyugat és a világirodalom. – Budapest: MTA, 2000.

18. Szerb Antal: A romantikus hullám. In: Magyar irodalomtörténet. – Budapest: Magvető Kiadó, 1994. – pp. 267-269.
19. Szitár Katalin: A prózanyelv Kosztolányinál. – Budapest: Asteriskos: Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészdoktori értekezések, 2000.
20. Sz. Molnár Szilvia: A kortárs magyar líra – A magyar irodalom fórumai a Nyugat megszűnése után. In: Bevezetés a kortárs magyar irodalomba. – Budapest: Hatágú Síp Alapítvány, 2005. – p. 35.
21. Sz. Molnár Szilvia: A magyar modernség korszakai. In: Bevezetés a kortárs magyar irodalomba. – Budapest: Hatágú Síp Alapítvány, 2005. – pp. 24-33.

Folyóirat:

1. Fráter Zoltán: Olvasni, sorok között. In: Holmi. 20. évf. 1. sz. (2008), pp. 147-154.
2. Gréczi Emőke: A *Nyugat* körül. In: Holmi. – 20. évf. 1. sz. (2008), pp. 65-70.
3. Márton László: Egy égtáj évfolyamai. In: Holmi. – 20. évf. 1. sz. (2008), pp. 9-12.
4. Rába György: Babits, a hétköznapi ünnepek költője. In: Holmi. 20. évf. 1. sz. (2008), pp. 79-84.
5. Schein Gábor: Az irodalmi modernizáció pillanatfelvétele a Nyugat megindulásakor. In: Holmi. – 20. évf. 1. sz. (2008), pp. 37-48.
6. Schiller Erzsébet: A Nyugat első száma. In: Holmi. – 20. évf. 1. sz. (2008), pp. 21-37.

Internetes gyűjtés:

1. Nyugat. In: <http://www.epa.oszk.hu/00000/00022/nyugat.htm>
2. Angyalosi Gergely: Politika a Nyugatban – a Nyugat politikája. In: <http://www.mta.hu/index.php?id=3183>.
3. Fehér M. István: A Nyugat és a filozófia. In: <http://www.mta.hu/index.php?id=3183>.
4. Gintli Tibor: Anekdota és modernség: Hagyomány és újítás viszonya a nyugatos prózában. In: <http://www.mta.hu/index.php?id=3183>.
5. Kulcsár-Szabó Ernő: A Nyugat kultúrafogalma és kulturális orientációja. In <http://www.mta.hu/index.php?id=3183>.
6. Tolcsvay Nagy Gábor: A nyelvi megalkotottság eszméje a Nyugat első korszakában. In: <http://www.mta.hu/index.php?id=3183>.
7. Tverdota György: Meghasonlott nyugatosok. In: <http://www.mta.hu/index.php?id=3183>.